

ONGELLA ELMERI HUITAISI ANSELMIA ONGELLA:

LAUSEASEMAN VAIKUTUKSESTA ERÄIDEN ADVERBIAALITYYPPIEN TULKINTAAN¹

1. JOHDANTO

Adverbiaalien, erityisesti kehysadverbiaalien ja vapaiden verbinmääritteiden lauseaseman tutkiminen eroaa monessa suhteessa lauseen ytimeen kuuluvien elementtien järjestyksen tutkimisesta. Adverbiaalin lauseasema näyttää olevan erityisen herkkä hienovaraisten semanttisten ja tekstuaalisten tekijöiden vaikutukselle, ja siksi se on vaikeimmin syntaktisten sääntöjen avulla kuvattavissa. Adverbiaalin lauseaseman suuri vaihtelevuus johtuu jo siitä periaatteesta, että adverbiaali yleensä väistyy muiden lauseenjäsenten tieltä ja joutuu lauseen periferiaan (vrt. Enkvist 1982: 65); se on lauseessa erityisen herkästi paikkaansa vaihteleva elementti. Toisaalta vapaiden adverbiaalien lauseaseman vaihtelevuudesta seuraa, että niiden asema voi heijastaa vielä suuremmassa määrin elementtien omaa kognitiivista statusta ja semanttista funktiota kuin tiukempia syntaktisia sääntöjä noudattavien ydinpredikaation elementtien asema.

Seuraavassa tarkastelen olosijaisten lokaalisten, habitiivisten ja instrumentaalisten adverbialien semanttisten tulkintojen määräytymistä lauseaseman mukaan. Tarkasteluni rajoittuu olosijaisiin adverbialeihin siksi, että juuri ne toimivat yleensä tapahtuman näyttämön tai alueen esittelijöinä; muutossijaiset adverbialit taas ovat yleensä kiinteämmässä suhteessa predikaattiverbiin. Katson, että instrumentaaleja lukuun ottamatta muut mainitut adverbialityypit ovat perusfunktioltaan ns. *tilanrakentajia* (termi Fauconnierilta 1985): ne esittelevät diskurssiin konkreettisia tai abstraktisia tiloja, joihin ydinpredikaatio tai ainakin jotkin ydinpredikaation jäsenet suhteutuvat. Instrumentaali sen sijaan esittelee yleensä yhtä

¹ Esitän kiitokseni Alho Alhoniemelle, Timo Haukiojalle, Esa Itkoselle ja Jari Perkolle tätä artikkelia koskevista kommentista ja parannusehdotuksista.

tilanteen osallistujaa, perustapauksessa jonkinlaista välinettä, jolla toiminta suoritetaan. Koetan osoittaa, että lauseasema vaikuttaa toisaalta adverbiaalien syntaktiseen ja lause-
semanttiseen tulkintaan (esim. onko kyseessä kehysadverbiaali vai verbin määräite; mitkä ele-
mentit kuuluvat adverbiaalin vaikutusalaan ja mitkä predikaatiossa esiteltävät entiteetit sen
määrittämään tilaan; esimerkit 1–1'), toisaalta adverbiaalin omaan rooli- ja merkitystulkinta-
taan jopa sanasemanttisella tasolla silloin, kun lause on tässä suhteessa kaksitulkintainen
(esimerkit 2–2').

- 1) Elmeri näki Anselmin tyrmässä.
1') Tyrmässä Elmeri näki Anselmin.
- 2) Sahalla Elmeri loukkasi kätensä.
2') Elmeri loukkasi sahalla kätensä.

Ilman kontekstia ja neutraalipainotteisesti luettuna lauseesta 1 syntyy ensisijaisesti sellai-
nen tulkinta, että Anselmi oli tyrmässä, ja lauseesta 1' sellainen tulkinta, että sekä Elmeri että
Anselmi olivat tyrmässä. Lokaalisen adverbiaalin vaikutusala on tässä lauseenalkuisena
kattavampi kuin lauseenloppuisena, mutta itse adverbiaalin semanttinen funktio on molem-
missa varianteissa sama (lokatiivi). Tällaisen vaihtelun mahdollisuus on kuitenkin riippu-
vaista verbistä: sitä näyttää esiintyvän lähinnä havaintoverbien yhteydessä (sekä 'kuljetta-
mista', 'siirtämistä' 'pitämistä', ym. ilmaisevien verbien yhteydessä, ks. Alhoniemi 1983:
212–213), mutta yleissääntö on sellainen, että olisijainen elementti määrittää koko tapahtu-
mapaikkaa ja sitä kautta kaikkia tapahtuman osallistujia (Alhoniemi 1983: 212). Lausepa-
rissa 2 esiintyvä adverbiaali *sahalla* on kaksitulkintainen: sehän voi olla joko paikka, jossa
loukkaantuminen tapahtui ('sahalaitos'), tai loukkaantumisen aiheuttanut työkalu. Oman
intuitioni mukaan lauseesta 2 paikkatulkinta on ensisijainen, lause 2' taas tuo mieleen väli-
netulkinnan. Lauseen kuulijan/lukijan näkökulmasta adverbiaalin semanttinen tulkinta mää-
räytyy tässä lauseaseman mukaan. Puhutussa kielessä toinen tulkintaan vaikuttava tekijä on
tietysti painotus. Vaikka lokatiiviseksi tulkittu adverbiaali voidaankin lukea neutraalipainottei-
sesti molemmissa asemassa, aiheuttaa instrumentaaliksi tulkitun adverbiaalin sijoittuminen
alkuun fokusluennan (*SAHALLA Elmeri murhasi Anselmin*; tarkemmin ks. Hakulinen ja
Karlsson 1979: 218–221; Vilku 1989: luku 3.3.2.); tämä vaikuttanee tulkintojen ensisijai-
suuteen ainakin siten, että lauseenalkuisen adverbiaalin instrumentaalitulkinta käy epätoden-
näköisemmäksi.

Huolimatta siitä, että leksikaalinen merkitys, konteksti ja puhekielessä myös painotus
yleensä ratkaisevat tämäläisyyppisten tapausten tulkinnan ja täten esimerkin 2 kaltaiset minimi-
parit ovat poikkeustapauksia, on niiden olemassaololla silti tutkimuksellista relevanssia.
Niiden perusteella voi nimittäin nähdä, miten lauseasema vaikuttaa muista tekijöistä eristet-
tynä adverbiaalien tulkintaan. Lauseen tuottamista silmällä pitäen esitetty periaate, jonka
mukaan alkuun sijoitetaan ns. kehysadverbiaaleja ja verbinjälkeiselle alueelle verbinmäärit-
teitä (vrt. Hakulinen ja Karlsson 1979: 204; Hakulinen et al. 1980: 131), voi lauseen vas-
taanottajan kannalta vaikuttaa otollisissa oloissa siten, että samanmuotoinen adverbiaali tul-
kitaan eri tavalla lauseenalkuisena kuin lauseen lopussa.² Lauseessa 2 lauseenalkuinen *sa-
halla* tulkitaan merkitykseltään 'sahalaitokseksi', jotta se voisi täyttää lauseasemansa kan-

² Vrt. myös tämän kirjoituksen otsikkoon, jossa ensimmäinen *ongella* on selvästi tilannetta ilmaiseva ('ongit-
taessa') ja jälkimmäinen *ongella* välinettä ('onkivapa') ilmaiseva.

nalta odotuksenmukaisen lokatiivifunktion ja sitä kautta kertoa tapahtuman näyttämön. Lauseen 2' verbin ja objektin välissä esiintyvä *sahalla* taas tulkitaan 'työkaluksi', jotta se voisi toimia tuon lauseaseman kannalta odotuksenmukaisessa funktiossa, instrumentaalina. Lauseaseman vaihtelu aiheuttaa siten tulkintaeroja tematiikassa (onko *sahalla* lauseen teemavai reemaosassa), syntaktisessa rakenteessa (onko *sahalla* kehysadverbiaali vai verbin määrite), adverbiaalisen semanttisessa funktiossa (onko *sahalla* lokatiivi vai instrumentaali) ja jopa sanasemantiikassa (viittaako *sahalla* 'sahalaitokseen' vai 'työkaluun').³

Konkreettisten tilatulkintojen lisäksi lauseasema voi vaikuttaa myös siihen, miten abstraktiksi adverbiaalinen esittelemä tila tulkitaan. Lauseenalkuisuus voi tällaisissa tapauksissa aiheuttaa ilmiön, jota voisi ehkä kutsua *topiikkistumiseksi*⁴ ns. topiikkikielten mukaan: adverbiaali tulkitaan eräänlaiseksi ydinpredikaatiosta irralliseksi määritteeksi, jonka semanttinen suhde ydinpredikaatioon hämärtyy. Abstraktistuminen voi tapahtua ainakin habitiiville (esimerkki 3) ja instrumentaalille (esimerkki 4):

- 3) Vanhuksilla kyse alkaa olla jo nälkäkuolemasta. (Turun Sanomat 21.7.1994 Ruandan pakolaisista)
- 4) Bussilla et tarvitse parkkipaikkaa. (Mainos oululaisen linja-auton kyljessä toukokuussa 1994)

Lauseen 3 *vanhuksilla* ei ilmaise omistajaa konkreettisessa mielessä eikä lauseen 4 *bussilla* instrumenttia siinä mielessä, että se kuvaisi välinettä, jolla verbin ilmaisema toiminta suoritetaan. Kiintoisaa myös on, että niitä ei voi luontevasti sijoittaa lauseissa muualle kuin alkuun, ja tältä kannalta ne rinnastuvat sanajärjestyskäyttäytymiseltään omistusrakenteen adessiivimuotoiseen habitiiviadverbiaalisiin (vrt. Vilkuna 1989: 158):

- 3') ? Kyse alkaa vanhuksilla olla jo nälkäkuolemasta.
 3'') ? Kyse alkaa olla vanhuksilla jo nälkäkuolemasta.
 3''') ? Kyse alkaa olla jo nälkäkuolemasta vanhuksilla.
- 4') ? Et tarvitse bussilla parkkipaikkaa.
 4'') ? Et tarvitse parkkipaikkaa bussilla.

Tällainen funktioiden hämärtyminen esiintyy erityisesti adessiivimuotoisilla adverbiaaleilla (ks. myös Pulkkinen 1963). Kyse on tällöin adessiivin *grammatikaalistumisesta* siinä mielessä, että elementin konkreettinen funktio (omistuksen tai välineen ilmaisu) hämärtyy eräänlaiseksi väljäksi »puheenaiheen» esittelyksi. Hämärtyminen koskee tällöin sekä elementtien (lausesemanttista) merkitystä että niiden syntaktista funktiota (vrt. Hopper ja Traugott 1993: 96–103). Esimerkkien 3–4 adverbiaaleja voisi tässä mielessä verrata ns. topiikkikielten topiikkirakenteisiin (ks. Li ja Thompson 1976). Topiikit ovat yleensä lauseen alussa sijaitsevia ja ydinpredikaatiosta suhteellisen irrallaan olevia elementtejä; semanttisesti topii-

³ Huomattakoon, että semanttisen funktion ero ei edellytä tämääntyyppisissä tapauksissa välttämättä sanasemanttista eroa, vrt. esimerkkeihin 44–45.

⁴ Termi *topikaalistuminen* olisi tässä harhaanjohtava, koska se viittaisi yleisen käytännön mukaan lähinnä elementin lauseasemaan ja sitä kautta tematiikkaan ja vaikutusalatulkintaan, mutta topikaalistuminen ei aina aiheuta semanttisen funktion hämärtymistä (vrt. lauseeseen 1). Niinpä käytän termiä topiikkistuminen tapauksista, joissa lauseenalkuinen adverbiaali saavuttaa ydinpredikaatioon nähden sellaisen itsenäisen statuksen, jota se ei muussa lauseasemassa saavuttaisi siksi, että sen sijoittuminen muualle tuottaisi joko epäkieliopillisen tai semanttiselta tulkinnaltaan erilaisen lauseen.

kit määrittävät sen alueen (temporaalisen, lokaalisen, habitiivisen tai muun), jolla ydinpredikaatio on voimassa. Ilmiö on yllä käsiteltyjen tilatulkintojen vaihtelun ohessa tarkasteluni toinen pääkohde, ja kirjoitukseni loppuosassa pohdin, missä suhteessa suomen kielen lokatiiveja, habitiiveja ja instrumentaaleja voitaisiin tällä tavoin käytettyinä rinnastaa topiikkirakenteisiin.

2. TILANRAKENTAJA VAI TILANTEEN OSALLISTUJA?

Lauseen kuvaaman tilanteen tarkastelussa on tapana erottaa toisistaan itse lauseen kuvaaman tapahtuman osanottajat ja tapahtuman näyttämö (ks. Talmy 1983, Langacker 1991: 213). Osanottajat esitellään yleensä ydinpredikaation jäsenillä (subjekti sekä verbi määritteinen), tiloja esittelevät lauseen alussa tai aivan lopussa yleensä olevat, ydinpredikaatiosta kieliopillisesti irralliset määritteet eli tilanrakentaja-adverbiaalit. Tiloja on monta eri tyyppiä; suomen kielen adverbiaalien avulla esitellään ainakin spatiaalisia, temporaalisia ja habitiivisia tiloja, mutta näiden lisäksi tiloja ovat Fauconnierin (1985) mukaan myös mm. hypoteettinen (*Jos olisi p niin q*), kontrafaktuaalinen (*ei p, mutta jos olisi p niin q*) ja erikoisalan (*shakkipelissä, kielitieteessä*) tila. Erityyppiset tilat toimivat Fauconnierin mallissa periaatteessa keskenään samalla tavalla sikäli, että jokaisesta tilatyypistä voidaan esittää kyseisessä tilassa päteviä predikaatioita, jotka eivät välttämättä päde »reaalimaailmassa». Perusajatuksena on, että tilat sisältävät elementtejä (a, b, c,...), ja elementtien välillä vallitsevia relaatioita ($R_1ab, R_2a, R_3cbf, \dots$), ja kielen elementit esittelevät diskurssiin uusia tiloja, tiloissa olevia elementtejä ja elementtien välisiä relaatioita. Esimerkiksi lause 5 predikoi tilassa 'Elmerin maalauksessa' vallitsevan asiaintilan, jossa '(todellisuudessa) sinisilmäinen tyttö on vihreäsilmainen'.

- 5) Elmerin maalauksessa sinisilmäisellä tytöllä on vihreät silmät.

Lauseessa voidaan esitellä myös useita tiloja (esimerkki 6):

- 6) Anselmi uskoo, että Elmerin maalauksessa kukat ovat keltaisia.

Tällöin ensimmäinen tilanrakentaja 'Anselmi uskoo' toimii hallitsevana tilana (parent space) ja kattaa jälkimmäisen tilan 'Elmerin maalauksessa'. Tila 'Elmerin maalauksessa' toimii paitsi tilana myös yhtenä elementtinä tilassa 'Anselmi uskoo', ja silläkin on vastine reaali-
maailmassa⁵ (Elmerin todellinen maalaus vs. Anselmin käsitys siitä). Tällöin kukat ilmoitetaan keltaisiksi Anselmin uskomuksiin kuuluvassa käsityksessä Elmerin maalauksesta.

Erityisongelmaksi tulevat nyt referentiaalisuussuhteet tilojen välillä: onko elementti »olemassa» vain kulloinkin puheenalaisessa tilassa vai onko sillä vastine myös kyseistä tilaa hallitsevassa tilassa (normaalitapauksissa reaali-
maailmassa)? Tapauksissa, joissa tilaan esitellyllä entiteetillä on vastine myös hallitsevassa tilassa, voidaan Fauconnierin termin puhua *laukaisimesta* (trigger; hallitsevan tilan elementti) ja *kohteesta* (target; alisteisen tilan vastine hallitsevan tilan elementille). Lauseessa 5 reaali-
maailman sinisilmäinen tyttö (a) toimii laukaisimena ja kuvan tyttö (a') kohteena. Tällöin lause 5 kertoo, että toteamus *a':lla on vihreät silmät* on tilassa 'Elmerin maalaus' pätevä asiaintila.

⁵ Tosin Fauconnier (1985: 14–16) korostaa, että »reaali-
maailmakin» (tai puhujan käsitys siitä) on yksi tila muiden joukossa, mikä näkyy mm. siitä, että reaali-
maailmasta voidaan puhua alisteisena johonkin muuhun tilaan nähden. Esim. jonkin maalauksen ruskeasilmäisestä tytöstä voidaan sanoa: *In reality, the girl with brown eyes has blue eyes*. Tällöin 'maalauksen' tila toimii hallitsevana 'reaali-
maailmaan' nähden.

3. LOKATIIVIEN TULKINTA LAUSEASEMAN MUKAAN

Tarkastelen nyt suomen kielen lokatiiveja siltä kannalta, miten niiden sijoittuminen lauseessa vaikuttaa niiden saamaan tilanrakentajatulkintaan. Lokatiiveilla käsitän tässä konkreettisten paikanilmausten (*keinutuolissa, bussissa, kahvikupissa*) lisäksi sellaisia abstrakteja tilan tai alueen määrittäjiä kuin *kirjassa, sadussa, filosofiassa* jne. Erotan tarkastelussani neljä pääryhmää. Ensimmäisessä ryhmässä konkreettista paikkaa merkitsevän adverbiaalin kattavuustulkinta vaihtelee sen lauseaseman mukana siten kuin esimerkissä 1 edellä. Yleissääntö tässä ryhmässä on, että lauseenalkuisena adverbiaali pyritään hahmottamaan kokonaistapahtuman näyttämöä tai spatiaalisesti laajempaa tilaa merkitseväksi kuin lauseen loppupuolella esiintyvänä. Itse elementin semanttinen funktio ei näissä tapauksissa vaihtele; vaihtelun alaisena on vain adverbiaalin suhde lauseen muihin elementteihin (eksistentiaali- ja omistusrakenteiden kannalta ks. Huumo 1994). Toisessa ryhmässä käsittelen tapauksia, joissa adverbiaalin lauseasema ratkaisee, tulkitaanko se konkreettista paikkaa vai abstraktimpaa tilaa merkitseväksi (esim. *yliopisto* paikkaan tai instituutioon viittaavana). Katson, että lauseenalkuisena esiintyvistä adverbiaalista abstrakti tulkinta syntyy helpommin kuin lauseen loppupuolella olevasta. Lauseenalkuinen lokatiivi voi abstraktistuuksaan saada possessiivisia tai temporaalisia piirteitä. Kolmannessa ryhmässä on kyse tapauksista, joissa adverbiaalin lauseasema ratkaisee sen vaikutusalan suhteessa sellaisiin lausesemanttisiin ilmiöihin kuin modaalisuus tai generisyys. Neljäs ja viimeinen ryhmä käsittää tapauksia, joissa adverbiaalin semanttinen funktiotulkinta voi vaihtua lauseaseman mukana (vrt. lause 2).

3.1. TILAN KOKO JA KATTAVUUS

Ensimmäisenä lauseaseman aiheuttamana semanttisen funktion muuntumistapauksena tarkastelen lyhyesti tapauksia, joissa adverbiaalin kattavuustulkinta vaihtelee lauseaseman mukana sillä tavoin kuin esimerkissä 1. Tunnettu esimerkki ovat ns. suhdesääntötapaukset (Siro 1964: 28); suhdesäännön mukaan lokaalisen adverbiaalin tulkitaan intransitiivilauseissa ilmaisevan subjektin tarkoitteen paikkaa ja transitiivilauseissa objektin tarkoitteen paikkaa. Suhdesäännöstä esiintyy kuitenkin runsaasti poikkeuksia (ks. Sadeniemi 1966, Alhoniemi 1983), ja semanttis-pragmaattiset tekijät lopulta ratkaisevat sen, tulkitaanko adverbiaalin ilmaisevan tapahtuman jonkin osanottajan vai koko tapahtuman paikkaa.⁶ Jos tilasuhteet käyvät selvästi ilmi jo pragmaattisilla perusteilla, ei lauseaseman vaihtaminenkaan vaikuta niitä koskeviin tulkintoihin (esimerkit 7 ja 7', ks. Alhoniemi 1983: 213).

- 7) Mies keitti puuroa kattilassa / hellan ääressä / keittiössä.
7') Kattilassa / hellan ääressä / keittiössä mies keitti puuroa.

Tapauksissa, joissa tilasuhteet eivät käy varmasti ilmi pragmaattisilla perusteilla, voi adverbiaalin lauseasema määrätä tulkinnan (esimerkit 8 [= 1] ja 9).

- 8) Elmeri näki Anselmin tyrmässä.
8') Tyrmässä Elmeri näki Anselmin.

⁶ Kyse voi subjektin ja objektin tarkoitteiden lisäksi olla myös muiden lauseenjäsenten tarkoitteista. Lokatiivihan voi kytkeytyä esim. habitiiviadverbiaaliin kuten lauseessa *Tuossa puvussa Pekalle nauravat harakatkin*.

- 9) Seppo Nieminen tympääntyi Jukka Virtaseen televisiossa.
 9') Televisiossa Seppo Nieminen tympääntyi Jukka Virtaseen.

Lauseessa 8 syntyy adverbiaalille *tyrmässä* ensisijaisesti objektin tarkoitteen paikkaa määrittävä tulkinta (Anselmi oli tyrmässä), lauseesta 8' taas kattava tulkinta (sekä Elmeri että Anselmi olivat tyrmässä). Vastaavasti lause 9 kuvaa tilannetta, jossa Jukka Virtanen on televisiossa ja Seppo Nieminen katselee televisiota, lause 9' luontevammin tilannetta, jossa sekä Seppo Nieminen että Jukka Virtanen ovat televisiossa.

Variaatio voi koskea paitsi sitä, mitkä ydinpredikaation esittelemät oliot kuuluvat kyseiseen tilaan, myös sitä, onko olioiden välinen suhde voimassa vain kuvattavassa tilassa. Lauseet 8 ja 8' puhuvat reaali maailmassa esiintyvistä Elmeristä (e) ja Anselmista (a). Niissä esiintyvät tilanrakentajat *Elmeri näki* (E) (vrt: *Elmeri näki, että kuvan sinisilmäinen tyttö olikin vihreäsilmainen*) ja *tyrmässä* (T) (vrt. *Tyrmässä harmaa kissa oli musta*). Molemmissa lauseissa Anselmi on tilassa *Elmeri näki*; tällöin häntä voidaan merkitä a':lla. Lauseessa 8 *Elmeri näki* on ensimmäinen tilanrakentaja, ja sen esittämä tila sisältää a':n, tästä a':sta ilmaistaan, että se oli tyrmässä: E[T(a')]. Sen sijaan lauseessa 8' ensimmäinen tilanrakentaja on adverbiaali *tyrmässä*, ja sen synnyttämässä tilassa on toinen tila *Elmeri näki*. Tällöin tilaan *tyrmässä* voidaan olettaa laukaisimena toimivan Elmerin (e) kohde (e'). Tilalle *tyrmässä* on nyt alistettu tila *Elmeri näki*, ja tässä alistetussa tilassa esiintyy a': T[E(a')].

Vaikutusalavaihtelussa voi olla kyse myös ilmiöstä, jossa adverbiaalin tulkitaan määrittävän sitä nominaalijäsentä, jota lähinnä se sijaitsee (vrt. Hakulinen 1976: 99–100):

- 10) Kuolemassa Anselmi näki hirmuisen käärmeen.
 10') Anselmi näki kuolemassa hirmuisen käärmeen.
 10'') Anselmi näki hirmuisen käärmeen kuolemassa.

Lauseen 10 lauseenalkuinen *kuolemassa* kertoo ensisijaisen tulkinnan mukaan Anselmin tilan, ja lause merkitsee samaa kuin *Kuollessaan Anselmi näki hirmuisen käärmeen*. Lauseen 10 toinen mahdollinen tulkinta on sama kuin lauseesta 10' syntyvä ensisijainen tulkinta, nimittäin se, että 'Anselmi näki kuoleman olevan muodoltaan käärme'. Lauseesta 10'' syntyy tulkinta, jonka mukaan käärme tekee kuolemaa.

Aina adverbiaalin lauseasema ei vaikuta pelkästään siihen, miten sen vaikutusala tulkitaan ydinpredikaation jäseniin nähden. Jos adverbiaaleja on samassa lauseessa useita, niiden keskinäinenkin tilasuhdetulkinta voi vaihdella sen mukaan, missä järjestyksessä ne esitetään⁷; tällöin lauseenalkuisen tilanrakentajan esittelemä tila pyrkii sisältämään loppupäässä esiteltävän (ks. Huumo 1994):

⁷ Periaate, jonka mukaan lokatiivit pyritään esittelemään suurempi > pienempi -järjestyksessä, näkyy myös seuraavista tapauksista: *SKS on Helsingissä Kruununhaassa Hallituskadulla vastapäätä Ritarihuonetta* (Leino 1989: 207); *The heating pad is upstairs in the bedroom in the closet on the top shelf* (Langacker 1987: 285–286). Leinon mukaan ensimmäisessä lauseessa »predikaatti [HELSINKI] hahmottaa kokonaisuuden, josta [KRUUNUNHAKA] täsmentää yhden osan; se on puolestaan kehyksenä predikaatille [HALLITUSKATU], ja tästä taas predikaatio [VASTAPÄÄTÄ – RITARIHUONE-PART] spesifioi yhden osan. Kokonaispredikaatio fokusoii asteittain kokonaisuudesta sen yhä täsmällisempään osaan, ja jokainen predikaatio muodostaa kehyksen seuraavalle». Järjestys »suuri ennen pientä» ei kuitenkaan ole niin selvästi hallitseva silloin, kun adverbiaalit sijoitetaan vierekkäin (vrt. *Mies istui jakkaralla takan edessä toisessa päässä tupaa* tai *Hallituskadulla Kruununhaassa sijaitsee toimistoja*). Tendenssi on vahvimmissaan silloin, kun yksi adverbiaali sijoitetaan lauseen alkuun ja muut loppupuolelle; tällöin jonkin muun kuin suurinta lokaliteettia ilmaisevan adverbiaalin sijoittaminen alkuun joko johtaa täysin uuteen tilasuhdetulkintaan, on epäluontevaa tai on ainakin tunnusmerkistä.

- 11) Kuussa Pekka kävi planetaariossa.
 11') Planetaariossa Pekka kävi kuussa.
 12) Talossa hyppii hiiriä pöydällä.
 12') ? Pöydällä hyppii hiiriä talossa.

Lauseen 11 tulkinta on sellainen, että kuussa sijaitsee jokin planetaario, jossa Pekka kävi, ja lauseen 11' sellainen, että Pekka kävi planetaariovierailullaan »kuussa», siis jonkinlaisessa kuun mallissa. Tilanrakentajien tulkinta vaihtelee niiden järjestyksen mukana: lauseen 11' lauseenalkuinen *planetaariossa* synnyttää tilan, jossa esiintyvä 'kuu' ei ole oikea kuu (k) vaan kuun keinotekoinen vastine (k'). Lauseesta 12 syntyy sellainen tulkinta, että talossa on pöytä, jolla hiiret hyppivät, lause 12' taas kuulostaa oudolta, koska se johdattaa tulkitsemaan talon sijaitsevan pöydällä. Mahdollinen tulkinta on sellainen, että kyseessä on leikkitalo (vrt. myös *Häkissä hyppii hiiriä pöydällä* vs. *Pöydällä hyppii hiiriä häkissä*). Tämä tapaus osoittaa, että adverbiaalien esittämisjärjestys voi muuttaa niiden tulkintaa siten, että ensimmäisenä esitetty tulkitaan suurempaa tilaa ilmaisevaksi, vaikka tulkinta ei vastaisikaan sanojen konkreettista merkitystä.⁸

3.2. LOKATIIVIN ABSTRAKTISUUSASTEEN VAIHTELU

Kuten esimerkklauseesta 5 havaittiin, »lokatiivi» ei aina kuvaa konkreettista paikkaa vaan joskus abstraktia aluetta, jossa vallitsevat erilaiset relaatiot kuin ns. reaali maailmassa. Lauseessa 5 adverbiaali *Elmerin maalauksessa* synnyttää tulkinnan, jonka mukaan lause kuvaa kuvan synnyttämää maailmaa. Vastaavat tulkinnat syntyvät esimerkeistä 13 ja 14:

- 13) Tässä elokuvassa Sylvester Stallone on rekkakuski.
 14) Virossa Kallu on herrasmies.

Lause 13 esittää predikaation 'Sylvester Stallone on rekkakuski', joka pätee 'tässä elokuvassa'; 14 esittää predikaation 'Kallu on herrasmies', joka pätee Virossa (muualla Kallu ei ehkä käyttäydy kuin herrasmies). Konkreettistarkoitteinen lokatiivikin (kuten lauseen 14 *Virossa*) voi näin toimia tilanrakentajana, ja siitä voidaan esitellä relaatioita, jotka eivät päde tilan ulkopuolella. Tässä tapauksessa myöskään lauseaseman vaihto ei muuttaisi tulkintoja; jos adverbiaalin ja predikaation suhde on selkeästi sellainen, että adverbiaali esittelee abstraktin tilan, jossa ydinpredikaatio pätee, ei esittelyjärjestys ratkaise adverbiaalin vaikutus-alaa.

⁸ Huomattakoon myös sellaisten lauseiden ilmaisevat tilasuhteet kuin *93-mallisten Saabien jarruvalokytkimissä on havaittu vikoja USA:ssa* (Iltalehti 29.7.1994) ja *Rossossa [ravintola] me syömme aina Vammalassa* (spontaani puhe). Konkreettisesti ajatellen ensimmäisessä lauseessa on sijoitettu alkuun adverbiaali, joka viittaa suppeampaan, pelkästään objektin tarkoitteen ('vikoja') sisältävään lokaatioon ('jarruvalot'). Näyttämön kertova adverbiaali (*USA:ssa*) taas on lopussa. Toisaalta lause implikoi, että kyseisiä autoja myydään muissakin maissa. Distributiivisessa mielessä kyse on siis sittenkin »laajemmasta» lokaatiosta. Jälkimmäinen lause sanottiin tilanteessa, jossa toinen henkilö oli ehdottanut ateraa Rosso-ketjun ravintolassa Raumalla, puhuja kieltäytyi ja vetosi siihen, että kyseisessä ravintolassa syödään aina Vammalassa oltaessa. Distributiivisesti ravintolaketju on kaupunkia laajempi. Yhtä luonteelta ei tästä syystä kuulosta seuraava: *Kalastajatorpalla me syömme aina Helsingissä*, koska kyse on yksittäisestä ravintolasta. Definiittisyys voikin muuttaa tulkintoja myös esimerkin 12–12' tyyppisissä tapauksissa: esimerkiksi lauseessa *Pöydällä on ruokaa olohuoneessa* adverbiaalien esittämisjärjestys on tunnusmerkkinen, mutta silti lause ei aiheuta tulkintaa, jossa olohuone sijaitsisi pöydällä.

3.2.1. LOKATIIVIN POSSESSIIVISTUMINEN JA ROOLITULKINNAT

Joissain tapauksissa sanajärjestyksen avulla voidaan määrätä, käsitetäänkö lokatiivi abstraktiksi tilanrakentajaksi vai konkreettista paikkaa merkitseväksi. Abstraktistuuksaan lauseenalkuinen tilanrakentaja muuttuu siten, että se kykenee toimimaan määrittäjänä, jonka kautta lauseen muut elementit saavat semanttisen tulkintansa. Se voi tällöin saada possessiivisia piirteitä, jotka siltä lauseenloppuisessa asemassa puuttuisivat. Esimerkkejä:

- 15) Bulgariassa presidentti metsästää hirviä.
15') Presidentti metsästää hirviä Bulgariassa.
- 16) Turun yliopistossa professori pitää joka viikko 13 tuntia luentoja.
16') Professori pitää joka viikko 13 tuntia luentoja Turun yliopistossa.

Kaikkien esimerkkien adverbiaaleista on mahdollista tehdä konkreettinen paikkatulkinta, mutta lauseiden 15 ja 16 voidaan (toisin kuin lauseiden 15' ja 16') tulkita ilmaisevan myös possessiivista suhdetta. Lauseessa 15 kyse voi olla Bulgarian omasta presidentistä ja lauseessa 16 Turun yliopiston professorista (joko spesifisesti tai geneerisesti). Sitä vastoin lauseiden 15' ja 16' adverbiaalit ilmaisevat ensisijaisesti paikkaa. Lauseaseman vaihtelun mukana adverbiaalinen semanttinen perusfunktio ei sinänsä muutu, mutta tilojen abstraktisuutta ja sitä myötä tiloissa olevien olioiden statusta koskevat tulkinnat vaihtelevat. Tilamallilla kuvattuna ero on siinä, onko esim. lauseen 15 *presidentti* määritelty tilan *Bulgariassa* kautta vai ei, ts. onko puhe Bulgarian presidentistä vai jostain muusta presidentistä (Fauconnier 1985: 30–31).

Ilmiö, jossa lauseenalkuinen adverbiaali saa possessiivistuneen mutta lauseenloppuinen puhtaan lokatiivisen tulkinnan, on saanut osakseen huomiota myös eksistentiaalilauseita koskevassa tutkimuksessa. Omistajaan viittaava adverbiaali sijaitsee lauseen alussa ja on yleensä inessiivissä, mikäli sen tarkoite on eloton: *Pöydässä on neljä jalkaa*, *Veneessä on puumasto* (ks. esim. Ikola 1954, Hakulinen ja Karlsson 1979: 209). Tähän joukkoon sopisi hyvin myös sellainen lause kuin *Bulgariassa on presidentti*. Järjestystä vaihtamalla tulkinta vaihtuu selkeästi lokaalisuutta ilmaisevaksi: *Puumasto on veneessä*, *Presidentti on Bulgariassa* (XVS- ja SVX-varianttien psykologisen subjektin vaihtelusta ks. Hakanen 1972: 46–48). Toisaalta varsinainen omistusrakennekin (*Pojalla on kirja*) muuttuu luonteeltaan lokaalisemmaksi sanajärjestyksestä vaihdettaessa (*Kirja on pojalla*). Habitiivinen suhde käsitetään tällöin pelkäksi hallussaoloksi. Omistusrakenne käy tietysti myös presidenttiesimerkkiin (*Bulgarialla on presidentti*), mutta väliaikaista omistusta ilmaiseva variantti (*? Presidentti on Bulgarialla*) olisi tällöin outo (ei-kontrastiivisesti luettuna), ilmeisesti siksi, että se edellyttäisi omistussuhteen vallitsemista Bulgarian ja jonkin muun valtion presidentin välillä. Hiukan väkinäisen oloisesti lauseeseen voi ehkä sopia tulkinta, jossa jonkin muun maan presidentti olisi väliaikaisesti Bulgarian hallituksen hallussa, esimerkiksi sen kaappaamana. Tämänäyppisissä pelkistetyissä omistus- ja eksistentiaalirakenteissa on kyse periaatteeltaan samanlaisesta semanttisen tulkinnan vaihtumisesta lauseaseman mukaan kuin esim. lauseparissa 15–15', mutta paljon selkeämmässä ja jyrkemmässä mielessä siksi, että adverbiaali on e-lauseessa pakollinen elementti, ja siksi, ettei pelkistetty *olla*-verbillinen rakenne ilmaisekaan muuta kuin subjektin tarkoitteen ja adverbiaalisen tarkoitteen lokaalista tai habitiivista suhdetta (ks. Siro 1964: 49–50); verbi ei vaikuta tulkintoihin siinä mielessä kuin käsittelemismissäni esimerkeissä.

Toisenlainen näkökulma tulee lauseparista 17–17':

- 17) Elokuviissa naiset ahdistelevat usein komeita miehiä.
17') Naiset ahdistelevat usein komeita miehiä elokuvissa.

Lauseke *elokuvissa* voi näissä viitata joko elokuvan synnyttämään maailmaan tai elokuvateatteriin; lauseesta 17 syntyy helpommin tulkinta, jonka mukaan elokuvien nais-hahmot ahdistelevat miehiä, lauseesta 17' myös sellainen tulkinta, jonka mukaan »reaali-maailman» naiset ahdistelevat miehiä ja tämä tapahtuu elokuvateattereissa. On huomattava, että tässä tapauksessa konkreettinen tulkinta ('elokuvateatteri') ei ole abstraktiseen tulkin-taan ('elokuvan maailma') nähden samanlaisessa suhteessa kuin esimerkiksi lauseissa 16–16' Turun yliopisto instituutiona vs. konkreettisena paikkana. Tämä johtuu siitä, että 'eloku-van maailma' ei ole kytköksissä 'elokuvateatteriin'.

Fauconnier (1985: 30) käsittelee itse lokatiiveja lyhyesti; hän antaa niiden abstraktistu-misilmiöstä seuraavat esimerkit.

- 18) In Moldavia, the president is a tyrant.
19) In the other apartment, the chandelier looks fine.

Molemmissa esimerkeissä ilmenee Fauconnierin mukaan sama kaksitulkintaisuus kuin lau-seissa 15–17: joko Moldavian presidentti on tyranni tai joku muu presidentti on tyranni Moldaviassa oleskellessaan, ja joko toisen asunnon oma kattokruunu näyttää hienolta tai jokin tietty kattokruunu näyttää hienolta toisessa asunnossa ollessaan. Toisin kuin Fauconnier (1985: 30) olettaa, mikä hyvänsä nomini ei kuitenkaan käy tällaisen lauseen subjektiksi. Lokatiivin possessiivistumisen ehtona näyttää nimittäin olevan se, että subjektin tarkoite on identifioi-tavissa adverbiaalain tarkoitteen kautta (Moldavia on valtio, ja siellä on presidentti; monissa asunnoissa on kattokruunu). Vilkunan (1992: 22; ks. myös Prince 1981) termein kyseessä on implikoitu määräisyys: jokin mainitu asia toimii paikannusohjeena uudelle tarkoitteelle. Implikaatio ei kuitenkaan onnistu, ellei suhde ole ilmeinen. Niinpä melko oudolta kuulosta-vat lauseet 15" ja 19', jos ne yritetään tulkita samalla tavoin possessiivisesti kuin 18 ja 19:

- 15") Bulgariassa talonmies metsästää hirviä.
19') Toisessa asunnossa hattu näyttää hienolta.

Lause 15" lienee tulkittavissa vain niin, että kyseessä on »reaalimaailman» kautta määritelty talonmiesyksilö, joka metsästää hirviä Bulgariassa, ei jokin 'Bulgarian' kautta määriteltä-vissä oleva talonmies (vrt. Vilkuna 1992: 20–27; Huumo 1994). Lauseessa 19' täytynee niin ikään olla kyseessä spesifinen hattuyksilö. Tämä näkyy myös genetiivistystestistä: *Molda-vian / Bulgarian presidentti* ja *toisen asunnon kattokruunu* ovat luontevia, mutta lausekkee-nakin *?Bulgarian talonmies* ja *??toisen asunnon hattu* olisivat outoja.

Possessiivistuessaan lauseenalkuinen lokatiivi näyttää samalla menettävän lokatiivista luonnettaan: se ei enää välttämättä ilmoita paikkaa konkreettisessa mielessä. Tämä näkyy siitä, että possessiivistuneen lokatiivin sisältävään lauseeseen voidaan (tosin vain marginaa-lisissa tapauksissa) lisätä toinen, alkuperäisen kanssa spatiaalisesti ristiriitainen lokatiivi:

- 20) Meillä Suomessakin pääministeri hyppää nykyään melkein joka viikko Brysselissä.
21) Tässä talossa isäntä käy joka ilta kapakassa.

▷

- 22) Bulgariassa presidentti vierailee kerran vuodessa ulkomailla.
 22') ?? Presidentti vierailee kerran vuodessa Bulgariassa ulkomailla.
 22'') Presidentti vierailee kerran vuodessa ulkomailla Bulgariassa.

Lauseissa 20–22 lauseenloppuinen lokatiivi (*Brysselissä, kapakassa, ulkomailla*) voi esiintyä, koska lauseenalkuiset *meillä Suomessakin, tässä talossa* ja *Bulgariassa* eivät enää ole puhtaasti lokatiiveja eivätkä joudu ristiriitaan muiden lokatiivien kanssa. Kiintoisaa on, että jälkimmäinen lokatiivi välttämättä syrjäyttää ensimmäisen spatiaalisen funktiosta ja pakottaa tulkitsemaan sen possessiivistuneeksi. Niinpä lauseessa 20 on puhe 'Suomen pääministeristä', lauseessa 21 'tämän talon isännästä' ja lauseessa 22 'Bulgarian presidentistä', joka käy ulkomailla (= muualla kuin Bulgariassa). Enää ei käy tulkinta, jonka mukaan kyseessä olisi jonkin muun maan presidentti. Lauseesta 22" taas syntyy luenta, jossa 'Bulgaria' ja 'ulkomaat' ovat konkreettisia paikkoja ja identtisiä, so. kyseessä oleva ulkomaat on juuri Bulgaria, ja kyseessä oleva presidentti vierailee juuri siellä. Adverbiaali *Bulgariassa* on tällöin apposition funktiossa.

Possessiivistuva adverbiaali lauseissa 20, 21 ja 22 näyttää lisäksi edellyttävän, että lauseet luetaan geneerisesti predikaatin osalta. Ainutkertaiseen tulkintaan pakottava predikaatio tekisi niistä outoja: *?Tässä talossa isäntä käy tänään kapakassa* (paitsi jos kyse on kahdesta paikanmääritteestä ja kapakka sijaitsee kyseisessä talossa), *?Meillä Suomessakin pääministeri käy taas ensi viikolla Brysselissä, ?Bulgariassa presidentti vierailee ensi viikolla ulkomailla*. Tämä johtuu tulkintani mukaan siitä, että possessiivistuneita lokatiiveja sisältävissä lauseissa teemana on pelkkä paikanmäärite ja reemana muu predikaatio. Tällöin reeman on esitettävä predikaatio, joka koskee teemaa, tyyppiä 'tämä talo on sellainen, että (sen) isäntä käy joka ilta kapakassa'. Ainutkertainen predikaatio ei riitä täyttämään tätä funktiota, koska se ei kykene luonnehtimaan kyseisen tilan ominaisuutta (esim. *?Tämä talo on sellainen, että isäntä käy tänään kapakassa*); tästä syystä tulkinnoista tulisi outoja.⁹

Pelkkä lauseasema ei suinkaan aina ratkaise sitä, tulkitaanko lokatiivi abstraktistuneeksi; tämän tulkinnan voi saada aikaan jo predikaation laatu. Vaikka lauseissa 23–24 lokatiivi esiintyy loppupuolella, on niissä edelleen kyse 'Bulgarian presidentistä', ja vieläpä presidentin roolista (rooli- ja yksilötulkinnasta tilamallin kannalta ks. Fauconnier 1985: 39–51):

- 23) Presidentti nimittää Bulgariassa ministerit.
 24) Presidentti nimittää ministerit Bulgariassa.

Lauseet 23–24 kertovat jotain niistä tehtävistä, jotka liittyvät Bulgarian presidentin rooliin, eivät välttämättä mitään siitä yksilöstä, joka puhuhetkellä on kyseisessä roolissa.¹⁰ Esimerk-

⁹ Kiinnostava yhtäläisyys tämäntyyppisten tapausten ja ns. topiikkikielten topiikkirakenteiden välillä on se, että myös topiikkirakenteissa on yleensä kyse geneerisestä predikaatiosta (Shibatani 1991: 99; suomen kielen abstraktistuvien elementtien suhteesta topiikkirakenteisiin ks. tarkemmin lukua 4).

¹⁰ Rooliviittaus on yksi tapa käsitellä myös sellaisia tapauksia, joissa määräisen kuvauksen viittaussuhde tuottaa ongelmia. Tällaisia ovat esim. seuraavat tekstinkatkelmat A ja B. A: *Laivassa oli ennen juoppo kapteeni. Nyt siinä on raitis kapteeni*. B: *Laivan kapteeni oli ennen juoppo, nyt hän on raitis*. Vilkuna (1992: 31) katsoo, että »[A] on tapa sanoa toisella tavalla lause [B]». Tämä kuitenkin pitää paikkansa vain, jos tarkastellaan kyseisen laivan kapteenin roolia (jonka toteuttaa aina joku yksilö). Nimitän tätä tulkinnaksi 1: kapteenin roolista sanotaan, että siinä aikaisemmin ollut yksilö oli juoppo ja myöhemmin ollut yksilö raitis; kantaa ei oteta siihen, onko yksilö sama. Jos asiaa tarkastellaan yksilöiden kannalta (tulkinta 2), katkelmat ovat erimerkityksiset: A-tekstissä roolin täyttävä yksilö todennäköisesti vaihtuu, B-tekstissä kyseessä on todennäköisesti sama, myöhemmin raitistunut yksilö. Tämäntyyppinen predikaatio voi näin ollen koskea pelkkää roolia (*Bulgariassa presidentti nimitti ennen ministerit, nykyään professorit*), roolia siinä olevien yksilöiden kautta (tekstit A ja B tulkinnassa 1) tai suoraan yksilöitä (tekstit A ja B tulkinnassa 2).

kejä voidaan verrata lauseisiin 15–15', joissa oli puhe roolissa olevan yksilön ominaisuuksista. Havaitaan, että yksilöpredikaatiossa 15' (*Presidentti metsästää hirviä Bulgariassa*) adverbiaalin sijoittuminen lauseen loppupuolelle aiheuttaa tulkinnan, että kyseessä on tietty presidentti (ei rooli eikä geneerinen subjekti); tämä presidentti metsästää hirviä Bulgariassa (spesifisessä tai geneerisessä mielessä, ks. Vilkuna 1992: luku 6). Yksilötulkinnassa tilanrakentaja kykenee ainoastaan lauseenalkuisena possessiivistumaan ('Bulgarian presidentti'). Sitä vastoin roolipredikaatioissa 23–24 on toisin: riippumatta adverbiaalin lauseasemasta predikaatiot koskevat presidentin rooliin liittyviä tehtäviä. Lauseista ei luontevasti synny tulkintaa, jossa jonkin toisen maan presidentin rooliin kuuluisi nimittää Bulgariassa ministerit.¹¹

Rooli-implikaatio näyttäisi edellisen perusteella toimivan sanajärjestyksen kannalta väljemmin kuin yksilöimplikaatio. Tämä ilmenee myös siitä, että rooleja täyttäviin yksilöihin kohdistuva implikaatio ei onnistu silloin, kun rooleja on samassa tilassa useita, mutta rooliin kohdistuva implikaatio onnistuu. Tästä syystä lauseen 25 lokatiivi *Bulgariassa* saa abstraktistuneen tulkinnan ja lauseen subjekti viittaa '(bulgarialaisen) tarjoilijan' rooleihin, mutta lauseen 26 *Bulgariassa* pysyy lokatiivina ja subjekti viittaa tarjoilijayksilöön (tai geneerisesti tarjoilijoihin):

- 25) Bulgariassa tarjoilija odottaa juomarahaa.
26) Bulgariassa tarjoilija pelaa shakkia.

On tietysti mahdollista tulkita lause 25 roolia koskevan predikaation sijasta geneeriseksi (»Bulgariassa tarjoilijoilla on tapana odottaa juomarahaa»). Tällöin subjekti siis viittaisi geneerisesti tarjoilijoihin (ks. Vilkuna 1992: luku 6.3), ei rooliin. Roolitulkintaa puoltaa kuitenkin se, että lauseessa puheenalaiset tarjoilijat ovat juuri bulgarialaisia tarjoilijoita virkatehtävissään; lause ei kerro mitään esim. Bulgariassa oleskelevista muunmaalaisista tarjoilijoista, jotka eivät työskentele siellä, eikä bulgarialaisista tarjoilijoista, jotka eivät ole työssä. Kaksitulkintaisuus (geneerinen vs. rooli) aiheutuu siitä, että 'tarjoilijan' rooleja on Bulgariassa useita. Välttämätön roolitulkinta sen sijaan lienee lauseiden 22–23 tyyppisissä tapauksissa, joissa rooleja on vain yksi (»Bulgarian presidentti») ja joissa predikaatio koskee rooliin liittyvää virkatehtävää kuten ministerien nimitystä. Lausetta ei luettaisi geneerisesti niin, että presidentin roolissa kulloinkin olevilla yksilöillä on tapana nimittää maan ministerit. Huomattakoon vielä, että roolipredikaatiota ei aina voida korvata yksilöpredikaatiolla, erityisesti silloin kun rooli ei ole yksiyksisessä suhteessa lokatiiviin: *Kirkossa pappi / pastori Kalle Keinänen vihkii hääpareja*, mutta *Suomen ev.-lut. kirkossa pappi / ? pastori Kalle Keinänen vihkii hääpareja*. Toisaalta *Pastori Kalle Keinänen vihkii hääpareja Suomen ev.-lut. kirkossa* on käypä, koska se predikoi Kalle Keinästä hänen työpaikkansa, ja lauseke *Suomen ev.-lut. kirkossa* on tällöin lokatiivisessa käytössä.

Rooliin viittaava NP voi myös jakautua kahden »ristiriitaisen» lokatiivin kesken seuraavalla tavalla:

- 27) Presidentti nimittää Bulgariassa ministerit mutta Suomessa professorit.

Tällöin kyse ei todennäköisesti ole yhden maan presidentin roolista vaan yleisen 'presiden-

¹¹ Vastaava tulkinta syntyy myös tapauksesta *Venäjäällä presidentillä on paljon valtaa* vs. *Presidentillä on paljon valtaa Venäjällä*, jossa esiintyy omistusrakenne; tässä tapauksessa kyse tuskin voisi olla muusta kuin Venäjän omasta presidentistä.

tin' roolin kahdesta edustumasta: Bulgarian ja Suomen presidenttien rooleista. Sitä vastoin yksilötulkinnan aiheuttava predikaatio ei luontevasti salli tällaista jakautumista:

- 28) Presidentti metsästää Suomessa hirviä mutta Bulgariassa peuroja.

Lauseesta 28 syntyy ensisijaisesti se tulkinta, että kyseessä on yksi ja sama presidentti, jonka tekemisiä eri paikoissa lause kuvaa. Epäluontevammalta tuntuisi tulkinta, että lause puhuisi kahden eri maan presidenteistä.

Yleistulkinta lokatiiveista on sellainen, että konkreettinen lokatiivi voi joissain käytöissä toimia abstraktin tilan rakentajana samalla tavoin kuin lauseen 13 *Tässä elokuvassa* tai lauseen 5 *Elmerin maalauksessa*. Tällöin tilaan esiteltävä tarkoite määritetään suhteessa tilaan esim. possessiivisen tulkinnan kautta. Toisaalta myös sellaiset abstraktin tilan määrittäjät kuin *tässä romaanissa* voivat joskus toimia paikanilmaisijamaisesti, joskaan niiden lauseaseman vaihtaminen ei aiheuttaisi sellaisia tulkintojen vaihteluita kuin tyypillisillä lokatiiveilla esiintyy. Verrattakoon tilatulkintojen kannalta keskenään lauseita 29–30:

- 29) Tässä romaanissa Konsta Pylkkänen moittii laiskoja tiedemiehiä.

- 30) Tässä romaanissa Veikko Huovinen moittii laiskoja tiedemiehiä.

Lauseen 29 tilanrakentaja *tässä romaanissa* toimii Konsta Pylkkäsen (romaanihenkilö) määrittäjänä, mutta lauseessa 30 vastaava tilanrakentaja ei (pragmaattisen tulkinnan vuoksi) hallitse Veikko Huovista, vaan Veikko Huovinen on todennäköisesti kyseisen romaanin kirjoittaja. Jos kuitenkin lauseeseen lisätään lokatiivi, joka selvästi on alisteinen hallitsevaan tilanrakentajaan nähden, tulkinta vaihtuu välttämättä (lauseet 29'–30'):

- 29') Tässä romaanissa Konsta Pylkkänen moittii savottakämpässä laiskoja tiedemiehiä.

- 30') Tässä romaanissa Veikko Huovinen moittii savottakämpässä laiskoja tiedemiehiä.

Lauseen 29' subjektin tulkinta ei poikkea lauseen 29 subjektin tulkinnasta: Konsta Pylkkänen on romaanihenkilö ja esiintyy puheena olevassa kirjassa. Sitä vastoin lauseessa 30' esiintyvä Veikko Huovinen ei enää ole romaanin kirjoittaja, koska sellaisena hän ei voisi esiintyä 'romaanin' maailman kautta määrittävässä 'savottakämpässä'. Hänen on näin ollen oltava romaanissa esiintyvä hahmo.

Sama lauseke voi joskus jopa viitata samanaikaisesti sekä reaali maailman entiteettiin (Veikko Huovinen kirjailijana) että sen tilavastineeseen (Veikko Huovinen kertomuksen henkilönä). Tällainen tulkinta saadaan aikaan esim. seuraavasti possessiivisuffiksin avulla:

- 30") Tässä romaanissaan Veikko Huovinen moittii savottakämpässä laiskoja tiedemiehiä.

- 31) Viimekertaisessa pakinassaan Mattiesko Hytönen pilkkasi kadulla Martti Ahtisaarta.

Tulkinnan täytyy nyt olla se, että Veikko Huovinen ja Mattiesko Hytönen ovat kyseisten tekstien kirjoittajia mutta esiintyvät samalla itse tekstiensä hahmoina.

3.2.2. LOKATIIVIN TEMPORAALINEN TULKINTA

Lokatiivin abstraktistuminen ei aina merkitse sen possessiivistumista. Toisinaan syntyvä tulkinta voi olla myös temporaalinen, etenkin silloin kun lauseen predikaattiverbi on menneessä aikamuodossa. Temporaalinen tulkinta syntyy lähinnä silloin, kun adverbiaali esittelee paikan, jossa yleensä oleskellaan pitkään tai ainakin jonkinlainen määräaika (esimerkit 32–35a); tämä ei kuitenkaan ole mahdollista kaikista lokatiiveista (32'–35b):

- 32) USA:ssa meillä oli pojat sisäoppilaitoksessa.
 33) Autossa / hammaslääkärin tuolissa isä kehui koko ajan / kaksi tuntia itseään.
 34) Lukiossa Elmerillä oli vanha Volkswagen.
 35a) Turussa meillä oli omenatarha mutta Helsingissä pelkkä kerrostaloparveke.
 32') Meillä oli pojat USA:ssa sisäoppilaitoksessa.
 36) Jakkaralla isä kehui koko ajan / kaksi tuntia itseään.
 35b) Vintillä Pekalla oli uusi porakone mutta siivouskomerossa pelkkä vanha käsipora.

Lause 32 kertoo todennäköisesti ajasta, jolloin puhuja asui USA:ssa; tänä aikana hänen poikansa olivat sisäoppilaitoksessa. Lauseen 32' sanoja taas ei välttämättä itse ole edes käynyt USA:ssa; lause kertoo vain poikien olleen USA:ssa sisäoppilaitoksessa. Lauseen 33 adverbiaalit *autossa* ja *hammaslääkärin tuolissa* kertovat paitsi tapahtumapaikan myös ajanjakson ('sen ajan kuin isä oli autossa / hammaslääkärin tuolissa'). Tällöin lauseessa esiintyvä OSMA *koko ajan* tulkitaan siten, että itsekehua esiintyi koko automatkan / hammaslääkärin tuolissa olemisen ajan; OSMA *kaksi tuntia* puolestaan rajaisi tietyn osan autossa vietetystä ajasta (vrt. myös Tuomikoski 1978: 31–32). Lauseen 34 *Lukiossa* näyttää kadottaneen lähes kokonaan lokaalisuutensa; se ei ilmaise paikkaa vaan todennäköisesti pelkästään ajanjaksoa (sen ajan kuin Elmeri oli lukiossa). Sitä vastoin lauseen 36 *jakkaralla* ei kykene abstraktistumaan temporaalisesti, koska se ei ilmaise sellaista lokaatiota, jossa tyypillisesti oleskellaan määräaika. Tästä syystä lauseke *koko ajan* ei ole alisteinen 'jakkaralle' vaan toimii absoluuttisesti, ja tulkinta lauseesta ei täten ole 'koko jakkarallaolonsa ajan isä kehui itseään' vaan 'koko ajan isä kehui itseään; tämä tapahtui jakkaralla'. Vastaavasti lauseke *kaksi tuntia* ei määrittäisi jakkaralla olemiseen käytetyn ajan osaa siinä mielessä kuin se määrittää lauseessa 33.

Virkkeen 35a osalauseet tulkitaan todennäköisesti temporaalisesti peräkkäisiä ajanjaksoja ilmaiseviksi: puhutaan ajanjaksoista, jolloin henkilö on asunut Turussa ja Helsingissä. Sen sijaan lauseesta 35b ei hevin synny temporaalista tulkintaa vaan puhtaasti lokaalinen, koska siinä esiteltävät lokatiivit eivät ole paikkoja, joissa oleskellaan määräaikoja. Tällöin esitellään, mitä Pekan omistamia esineitä kussakin paikassa on (samanaikaisesti). Huomat takoon, että myös lauseen 35a tulkinta muuttuu puhtaan lokaaliseksi, mikäli lauseen tempus vaihdetaan preesensiin:

- 35a') Turussa meillä on omenatarha mutta Helsingissä pelkkä kerrostaloparveke.

Turussa ja *Helsingissä* eivät temporaalistu, koska aikamuoto ei salli tätä: nykyhetkestä ei voi rajata sellaisia peräkkäisiä ajanjaksoja kuin menneestä ajasta. Toinen mahdollisuus on,

että preesensissä olevan verbin sisältävä lause tulkitaan futuuriseksi tai geneeriseksi, jolloin keston ilmaiseminen on jälleen mahdollista. Tällöin esimerkiksi lause *USA:ssa meillä on pojat sisäoppilaitoksessa* saa joko sen tulkinnan, että puhujan perhe on aikeissa viettää jonkin ajanjakson USA:ssa (futuuri), tai sitten geneerisen tulkinnan, jossa on puhe kaikista niistä ajanjaksoista, jotka kyseinen perhe viettää USA:ssa (»aina kun olemme USA:ssa, poikamme ovat sisäoppilaitoksessa»). Tällöin preesensmuotoisenkin lauseen voidaan katsoa rajaavan ajasta tiettyjä kestoja, ja paikan adverbiaalinen temporaalistunut tulkinta käy mahdolliseksi.

Aivan samoin kuin possessiivistunut lokatiivi (lauseet 20–22) myös temporaalistunut lokatiivi sallii joskus toisen, spatiaalisesti ristiriitaisen adverbiaalisen esiintymisen samassa lauseessa:

- 37) New Yorkissa firmalla oli sata myyntiedustajaa eri puolilla USA:ta.

Lause tulkitaan siten, että se käsittelee aikaa, jolloin kyseinen firma toimi New Yorkissa, ja ilmaisee siten paikan ohessa myös aikaa. Tästä syystä lauseke *New Yorkissa* ei joudu ristiriitaan lausekkeen *eri puolilla USA:ta* kanssa.

Jos lokatiivi on luonteeltaan sellainen, että se sallii temporaalisen tulkinnan, sen ja temporaalisen adverbiaalisen välillä voi esiintyä vaikutuslavaihtelua niiden järjestyksestä riippuen, ks. esimerkkejä 38–39:

- 38) Autossa isä punoi pitkän aikaa juoniaan.
38') Isä punoi pitkän aikaa juoniaan autossa.
- 39) Norjassa Arnold kalasti kaksi päivää.
39') Arnold kalasti kaksi päivää Norjassa.

Sekä 38–38' että 39–39' sisältävät paikan adverbiaalinen, jonka esittelemässä lokaatiiossa yleensä vietetään määrääika ('auto') tai oleskellaan pitkään (valtio); lisäksi lauseissa on OSMA *pitkän aikaa* ja *kaksi päivää*. Vaikutuslavaihtelun kannalta lauseessa 38 on todennäköisemmin kuin lauseessa 38' kyse siitä, että isä vietti autossa enemmän kuin kyseisen 'pitkän aikaa' ja että juonien punomiseen käytetty aika muodosti vain osan automatkaan kuluneesta ajasta. Lauseesta 38' tällainen tulkinta ei ole yhtä luonteva, vaan siinä 'auto' käsitetään paremminkin paikaksi, jossa juonien punominen tapahtui, ts. autossaoloaika ja juonienpunomisaika ovat samat. Vastaavasti lauseessa 39 on todennäköisemmin kuin lauseessa 39' kyse tilanteesta, jossa Arnold vietti Norjassa enemmän kuin kalastukseen käytetyt kaksi päivää; lause 39' taas todennäköisemmin kuvaa tapahtumaa, jossa Arnold kalasti kaksi päivää ja tämä tapahtui Norjassa. Huomattakoon, että 39:ään voidaan luontevasti upottaa muitakin predikaatioita, jotka edelleen pysyvät lauseenalkuisen adverbiaalisen vaikutusalassa (40), mutta lauseesta 39' kehitetty 40' ei saa tällaista luentaa:

- 40) Norjassa Arnold kalasti kaksi päivää ja purjehti sen jälkeen viikon merellä.
40') Arnold kalasti kaksi päivää Norjassa ja purjehti sen jälkeen viikon merellä.

Lause 40 kertoo luontevasti, että meri, jossa Arnold purjehti, kuului Norjaan (tai se käsitteellistyy osaksi Norjassa oleskelua), mutta lauseessa 40' meri esitetään eri paikkana kuin Norja.¹²

¹² Tällainen vaikutuslavaihtelu esiintyy lokatiiveilla aivan yleisesti eikä siis ole sidoksissa temporaalisen elementin läsnäoloon, vrt: A) *Eteisessä isä pieksee Ollia ja setä kirjoittaa muistelmiaan* vs. B) *Isä pieksee Ollia eteisessä ja setä kirjoittaa muistelmiaan*. A-lauseessa molemmat tapahtumat ilmenevät todennäköisesti eteisessä, mutta B-lauseessa näin ei välttämättä ole (setä voi olla muuallakin kuin eteisessä).

3.3. LOKATIIVI JA ABSTRAKTI FUNKTIO

Yllä käsiteltyjen ilmiöiden lisäksi lokatiivi voi lauseenalkuisena herkimmin saada vaikutusalaansa eräitä abstraktisia lausesemanttisia ilmiöitä kuten modaalisuuden (esimerkit 41–41') ja geneerisyyden (42–42'). Lauseenalkuinen adverbiaali voi myös aiheuttaa lauseelle inkoatiivista sävyä (43–43', alun perin Leinolta 1991: 184–185).

- 41) Jussin luona meidän täytyy katsoa televisiota.
 41') Meidän täytyy katsoa televisiota Jussin luona.
- 42) Nurmossa Pekka pelaa shakkia.
 42') Pekka pelaa shakkia Nurmossa.
- 43) Tunnissa laiva (jo) vajosi.
 43') Laiva vajosi tunnissa.

Esimerkkilauseissa 41–42' pätee sama yleissääntö kuin edellä: lauseenalkuinen tilanrakentaja hallitsee lauseenloppuista herkemmin myös abstraktisia suhteita. Lauseessa 41 nesessiivisyys on alisteista tilalle *Jussin luona*, ja television katselemispakko on todennäköisesti voimassa vain Jussin luona (ehkä siksi, että Jussi itse aina katsoo tv:tä). Lauseessa 41' tilojen suhde on päinvastainen: nesessiivisyys saa vaikutusalaansa lokatiivin, ja lause ilmoittaa, että jos haluamme katsoa televisiota, se on tehtävä Jussin luona (esim. koska oma tv:mme on rikki).

Lauseparissa 42–42' taas on kyse geneerisen ja ainutkertaisen tulkinnan erosta: variantti 42 saa herkemmin geneerisen tulkinnan ('Nurmossa ollessaan Pekalla on tapana pelata shakkia'), variantti 42' ainutkertaisen tulkinnan ('Pekan shakinpeluu tapahtuu Nurmossa'). Jälkimmäisestä lauseesta (42') geneerinen tulkinta on epätodennäköisempi; lause ilmoittaa selvemmin aikapaikkaista, ainutkertaista tapahtumaa.¹³

Lauseissa 43–43' on kyse ilmiöstä, jossa ajan adverbiaalin lauseenalkuisuus aiheuttaa lauseelle inkoatiivisen tulkinnan mahdollisuuden ('tunnin kuluessa laiva alkoi vajota', vrt. *Tunnissa Pekka jo ui*). Leinin (1991: 184) mukaan tällainen tulkinta ilmenee lähinnä lauseissa, joissa ydinpredikaatio esittää »rajaamatonta» tilannetta. Joskus juuri adverbiaalin lauseasema ratkaisee sen, tulkitaanko lauseen esittämä tilanne rajatuksi (laiva vajosi pohjaan asti ja tämä tapahtuma kesti tunnin) vai rajaamattomaksi (laivan vajoaminen alkoi tunnin kuluessa, mutta lause ei anna tietoa sen loppuun saattamisesta).

3.4. SEMANTTISEN FUNKTION MUUTTUMINEN LAUSEASEMAN MUKANA

Edellä on ollut puhetta tapauksista, joissa lauseaseman vaihtuminen muuntaa lokatiivin tulkintaa joko spatiaalisesti laajempaa ympäristöä merkitseväksi tai abstraktimmaksi muuttamatta silti itse semanttista funktiota (esim. lokatiivit pysyvät abstraktistumisestaan huolimatta lähinnä lokatiiveina, vaikka voivat saada possessiivisiä piirteitä). Seuraavaksi tarkastelen kaksitulkintaisia minimipareja, joissa lauseasema määrää paitsi adverbiaalien vaikutusalan myös niiden semanttisen funktiotulkinnan siinä mielessä kuin lauseissa 2–2' (*Sahalla Elme-*

¹³ Abstraktistuminen näyttää joskus tekevän mahdolliseksi myös paikanmäärittelyn esittämisen sellaisen predikaation yhteydessä, jossa tämä ei normaalisti ole mahdollista: **Pekka osaa vieraita kieliä puutarhassa* tuntuu mahdottomalta, mutta esim. *Tässä talossa Pekka osaa saksaa* on täysin mahdollinen, jos lauseketta *tässä talossa* ei tulkita konkreettiseksi paikanilmaukseksi vaan possessiivistuneeksi ('Tämän talon asukkaiden joukosta Pekka osaa saksaa').

ri loukkasi kätensä vs. *Elmeri loukkasi sahallä kätensä*). Sanasemanttiset tekijät eivät nyt anna varmaa tietoa siitä, millä tavalla adverbiaali olisi tulkittava. Kielenkäytön kannalta tällaiset esimerkit ovat tietysti marginaalisia, sillä yleensä sanasemanttiset tekijät ja konteksti toimivat ratkaisijoina.¹⁴ Näiden tapausten tutkimusarvo on kuitenkin juuri siinä, että niiden avulla voidaan eristää pelkkä sanajärjestys adverbiaalien semanttista tulkintaa määrävänä tekijänä.

Tarkasteluni kohdistuu ensisijaisesti adessiivisijaisiin adverbiaaleihin ja niiden tulkintaan; adessiivi kun näyttää helposti »hämärtyvän semanttiselta funktioltaan» (Pulkinen 1963), eli adessiivimuotoisia elementtejä sisältävä rakenne näyttää restrukturoidun. Käsittelen kolmea tulkintaerojen tyyppiä, joissa kaikissa toinen tulkintavaihtoehto on lokatiivinen.

3.4.1. LOKATIIVI VAI INSTRUMENTAALI?

Kuten edellä kävi ilmi, adessiivisijainen adverbiaali voidaan joskus merkityksensä puolesta tulkita joko instrumentaaliksi tai lokatiiviksi; tällöin lauseenalkuinen pyrkii saamaan lokatiivisen ja lauseenloppuinen instrumentaalisen tulkinnan. Seuraavassa on lisäesimerkkejä.

- 44) Isolla kivellä Anselmi löi Elmeriä.
 44') Anselmi löi Elmeriä isolla kivellä.
- 45) Laivalla Myrskyluodon Maija meni ravintolaan.
 45') Myrskyluodon Maija meni laivalla ravintolaan.

Lauseesta 44 syntyy helpommin tulkinta, jossa *isolla kivellä* ilmaisee paikkaa, lauseesta 44' taas tulkinta, jossa se ilmaisee välinettä. Vastaavasti lauseessa 45 *laivalla* ilmaisee ensisijaisen tulkinnan mukaan paikkaa, jossa ravintolaan meno tapahtui (ravintola sijaitsee laivassa), lauseessa 45' taas laivasta puhutaan matkustusvälineenä, jolla ravintolaan mentiin.

Huomattakoon myös, että toisen, semanttiselta funktioltaan yksiselitteisen adverbiaalin lisääminen lauseeseen vahvistaa tulkintatendenssejä:

- 46) Metsässä isolla kivellä Anselmi löi Elmeriä (paikka).
 46') Metsässä Anselmi löi Elmeriä isolla kivellä (instrumentti).
 46'') Isolla kivellä Anselmi löi Elmeriä metsässä (instrumentti).

Jos tilanrakentajat edustavat samaa semanttista funktiota, ne on lauseenalkuisina esitettävissä vierekkäin (46). Ellei niitä esitetä vierekkäin, ne voidaan herkästi tulkita eri funktioiden edustajiksi (46', 46''). Vilkanan (1989: 39) mukaan tämä ilmiö on topikaalistettaessa yleinen: lauseen alun adverbiaalien on kytkeydyttävä jossain mielessä semanttisesti yhteen yhtenäiseksi lausekkeeksi. Niinpä kaksi fokuoittua lokatiivia sisältävä *Venetsiasta Roomaan*

¹⁴ Voidaan tietysti löytää myös konteksteja, joissa ratkaisu ei olekaan ilmeinen, esim. seuraava: *Elmeri ja Anselmi lähtivät aamulla pyöräilemään Jussilan sahalle, jossa heidän oli määrä sahata lautoja kesämökkiään varten. Elmeri pakkasi mukaan kirveen, vesurin ja sahan sekä onkivan, koska he olivat päättäneet mennä työpäivän jälkeen kalastamaan. Reissulla heitä vainosi kuitenkin koko ajan huono onni. Kirves putosi menomatalla tiheään pensaikkoon ja hävisi, ja --*

a. -- sahallä Elmeri huitaisi Anselmia päähän --

b. -- ongella Elmeri huitaisi Anselmia päähän --

-- niin että tämä loukkaantui pahoin. Molemmissa vaihtoehdoissa ovat sekä instrumentti- että paikkatulkin- ta täysin mahdollisia, koska edeltävä konteksti on aktivoinut kaikki kyseeseen tulevat tarkoitteet: 'sahalai- toksen', 'onkimisen', 'sahan' ja 'ongen'.

minä matkustin junalla on luonteva, mutta fokusoidut lokatiivin ja instrumentaalien sisältävä
**Venetsiasta junalla minä matkustin Roomaan ei.*¹⁵

3.4.2. LOKATIIVI VAI KEINON ADVERBIAALI?

Adessiivi saattaa ilmaista myös toiminnan »keinoa tai välikappaletta» (Setälä 1952: 70) sellaisissa tapauksissa, joissa jotakin tai jotakuta käytetään hyväksi jonkin tavoitteen saavuttamiseksi. Myös keinon adessiivi on joskus kaksitulkintainen lokatiivin kanssa:

- 47) Porauslautalla Mikko teki miljoonakaupat.
47') Mikko teki miljoonakaupat porauslautalla.
- 48) Karvialla kunnanjohtaja teettää aina valtavasti työtä.
48') Kunnanjohtaja teettää Karvialla aina valtavasti työtä.
48'') Kunnanjohtaja teettää aina valtavasti työtä Karvialla.

Lauseesta 47 syntyy lokatiivinen tulkinta, jonka mukaan porauslautta oli kaupantekopaikka, lauseesta 47' keinotulkinta, jonka mukaan kaupan kohteena oli juuri porauslautta. Tosin rajanveto ei ole tässä jyrkkä; esim. Leino (1989: 211) katsoo, että adessiivin spatiaalinen ja instrumentaalinen käyttö lankeavat yhteen sellaisissa tapauksissa kuin *Pekka kuljetti veneellä Paavon saaresta*. Leinon mukaan keinon adessiivi ei olekaan kokonaan irti spatiaalisesti käytetystä adessiivista. Lauseessa 48 on valittu adverbialiksi nimi, joka esiintyy sekä paikkakunnan että sukunimenä; tällöin kaksitulkintaisuus koskee sitä, onko kyseessä paikkakunta, jossa työ teetetään, vai henkilö, jolla työ teetetään. Variantista 48 syntyy se vaikutelma, että kyseessä oleva paikkakunta on Karvia (ja mainittu kunnanjohtaja on Karvian kunnanjohtaja), varianteista 48' ja 48'' tulee pikemminkin se tulkinta, että henkilö, jolla kunnanjohtaja teettää työt, on nimeltään Karvia. Lauseasemiin perustuva tulkintaero on kuitenkin nytkin pelkkä tendenssi, sillä lauseissa 50–50' ei ole epäselvyyttä, kummasta on kyse (hakasulut ilmoittavat adverbialien muita mahdollisia sijaintipaikkoja):

- 50) Virtasella kunnanjohtaja teettää [] aina valtavasti työtä [].
50') Pihtiputaalla kunnanjohtaja teettää [] aina valtavasti töitä [].

3.4.3. MIELIPITEEN VAI ALKUPERÄN ELATIIVI?

Elatiivisijainen adverbialinen ilmaisee joskus »henkilöä, jonka suhteen jokin asia on niin tai niin» (Setälä 1952: 63), esim. *Jarista käpykakku on suurinta herkkua*. Toisaalta elolliseen tarkoitteeseen viittaava elatiivi voi ilmaista myös »alkuperää»: *Isästä tehtiin patsas*. Näiden välillä esiintyy seuraavissa tapauksissa kaksitulkintaisuutta:

- 51) Elmeristä Anselmi teki liian pramean patsaan.
51') Anselmi teki Elmeristä liian pramean patsaan.
51'') Anselmi teki liian pramean patsaan Elmeristä.

¹⁵ Huomattakoon myös sellaisten tapausten semanttiset suhteet, joissa molemmat adverbialit ovat kaksitulkintaisia: *Sahalla Elmeri löi Anselmia ongella; Ongella Elmeri löi Anselmia isolla kivellä; Isolla kivellä Elmeri löi Anselmia sahalla* jne. Kaikissa näissä lauseenalkuinen tulkitaan lokatiiviksi ja lauseenloppuinen instrumentaaliksi.

Versiossa 51 on todennäköisesti kyse mielipiteen esittäjästä ('Elmerin mielestä'), lauseessa 51" taas kohteesta (patsas esitti Elmeriä). Lause 51' on kontekstista irrallisena vaikein tulkita; pikemminkin se on samanmerkityksinen 51":n kuin 51:n kanssa. Lauseen 51 edustama tyyppi on tietysti poikkeuksellinen sikäli, että se ilmaisee sekä tosiasiallisen teon (*Anselmi teki patsaan*) että arvottavan kannanoton (*liian pramea*). Tällaista kaksitulkitaisuutta ei syntyisi, elleivät molemmat merkitykset olisi mukana, sillä sen enempää *Anselmi teki patsaan Elmeristä* kuin *Elmeristä Anselmi teki patsaan* ei merkitsisi 'Elmerin mielestä Anselmi teki patsaan', eivätkä *Elmeristä patsas oli liian pramea* tai *Patsas oli liian pramea Elmeristä* kerro, että patsas olisi esittänyt Elmeriä, vaan Elmeri on arvottavan kannan esittäjä.

4. ABSTRAKTISTUVAN ADVERBIAALIN TOPIIKKIFUNKTIO?

Yllä käsitellyistä esimerkeistä on ilmennyt, että perustulkinnaltaan tilanteen osallistujaa ilmaiseva adverbiaali saattaa lauseenalkuisena abstraktistua ja jopa saavuttaa jonkinlaisen topiikin statuksen (ks. myös esimerkkiä 4, alla numero 52). Aina tällainen adverbiaali ei ilmaise paikkaa, vaikkei se toisaalta enää ilmaisekaan instrumenttia, jolla verbin ilmaiseva toiminta suoritetaan:

- 52) [4] Bussilla et tarvitse parkkipaikkaa.
 53) Junalla olisit jo perillä.
 54) EU-hinnoilla viljelijän tilipussi kevenee noin puolella. (A-studio 12.5.1994)

Bussilla ei määritä 'tarvitsemisen' välinettä, *junalla* ei määritä 'olemisen' välinettä ja *EU-hinnoilla* ei määritä 'kevenemisen' välinettä tai keinoa. Kyse on adessiivin instrumentaalisen funktion abstraktistumisesta: se muuttuu sidonnaisesta vapaaksi määritteeksi ja saa lokatiivisia piirteitä, vaikka instrumentaalinen perusmerkitys säilyy. Lokatiivisista piirteistä huolimatta tämäntyyppinen adessiivi ei kuitenkaan ilmaise paikkaa, minkä näkee helposti seuraavien tapausten outoudesta:

- 55) ? Bussilla Pekka istuu aina etupenkissä.
 56) ? Junalla Pekka söi eväänsä.

Lauseissa 55 ja 56 esiintyvät *bussilla* ja *junalla* eivät tässä voi ilmaista abstraktistuessaan paikkaa, vaan niiden instrumentaalinen perusmerkitys säilyy. Oikeampi tulkinta lauseista 52–54 onkin se, että niissä instrumentaali abstraktistuu tilanrakentajaksi: se määrittää eräänlaisen tarkoitteensa instrumentaaliseen käyttöön liittyvän maailman, jossa ydinpredikaation ilmaisema asiointi tai tapahtuma ilmenee: 'bussilla matkustettaessa', 'junaa käyttämällä', 'EU-hintatason vallitessa'. Adverbiaali on tässä tapauksessa grammatikaalistunut omasta instrumentaalisesta perusfunktiostaan kohti abstraktia topiikkifunktiota; samalla sen merkitys on hämärtynyt (merkityksen hämärtymisestä grammatikaalistumisen yhteydessä ks. Hopper ja Traugott 1993: 96–100; kieliopillisen funktion yleistymisestä mts. 100–103).

Aina abstraktistuminen ei tee instrumentaalista adverbiaalista lokatiivimaista adverbiaalin tarkoitteen laadun vuoksi:

- 57) Värikynillä piirroksesta tuli kaunis.
 58) Moderneilla työkaluilla talo valmistuu huippuvauhtia.
 59) Noilla vaatteilla sinä saat kyllä turpaasi kaupungilla.
 60) Tuolla naamavärkillä sinulle nauravat harakatkin.
 61) Noilla eväillä näännyt nälkään ennen Riihimäkeä.

Näissäkään adverbiaali ei määritä verbin ilmaisemaa toimintaa, vaikka jonkinlaista välinettä ilmaiseekin. Huomattakoon, että abstraktistunut instrumentaali implikoi lauseisiin 57–58 mukaan tekijän, piirtäjän ja talonrakentajan. Inhimillistarkoitteisen mutta verbin ilmaisemaa toimintaa kontrolloimattoman subjektin sisältävissä lauseissa 59–61 taas adverbiaali kertoo pikemminkin syystä kuin välineestä: vaatteittesi, naamavärkkisi tai eväitteesi laadun vuoksi sinulle tapahtuu jotain. Tällainen syyn ilmaisemisen funktion saanut adverbiaali voi joskus olla ydinpredikaatiosta varsin irrallinen:

- 62) [Tilanteessa, jossa G. Kasparov ja A. Karpov valmistautuvat shakin MM-otteluun:] Kasparovin oveluudella Karpov on käytännössä jo hävinnyt mestaruuden.
 63) Reaganin älynlahjoilla USA vielä voittaa varustelukilvan.
 64) Reaganin älynlahjoilla Neuvostoliitto vielä voittaa varustelukilvan.

Lauseet 62–64 ilmentävät erityisen hyvin sitä, miten kauas »instrumentaali» voi etäännyä ydinpredikaatiosta — lauseen 62 adverbiaalini ei mitenkään voisi tulkita ilmaisevan Karpovin häviämisen keinoa, tapaa tai välinettä, vaan sen syytä (»Kasparovin oveluuden vuoksi»). Lauseissa 63–64 tämä ero näkyy minimiparina: 63 kertoo välineestä tai keinosta, jonka avulla USA voittaa, 64 syystä, miksi NL voittaa.

Tällaiset adessiivimäärittäet vastaavat semanttisesti erittäin hyvin ns. topiikkikielissä tavattavan irrallisen lauseenalkuisen elementin, topiikin määritelmää (Chafe 1976: 50):

What the topics appear to do is limit the acceptability of the main predication to a certain restricted domain —. The topic sets a spatial, temporal, or individual framework within which the main predication holds.

Tunnetuimpia esimerkkejä topiikkirakenteesta on japaninkielinen lause *Zoo-wa hana-ga nagai* [Norsu-TOPIIKKI kärsä-SUBJEKTI on-pitkä] (ks. Kuno 1978: 77): siinä predikaation alueeksi ilmoitetaan norsu(t), ja predikaatio kertoo norsu(i)lla olevan pitkä kärsä. Topiikki on näin ollen lauseen ydinpredikaatioon varsin löyhästi kytkeytyvä, lauseenalkuinen elementti, joka määrittää puheenaiheen. Topiikin suhde ydinpredikaatioon on selvästi väljempi kuin subjektin; tämä ilmenee sekä semanttisella että syntaktisella tasolla. Esimerkiksi japanissa topiikki »erottaa [esittelemänsä] entiteetin koko muusta propositiosta» (Shibatani 1991: 97).

On kuitenkin huomattava, että sellaiset suomen adessiivimuotoiset topiikkikandidaatit kuin lauseiden 51–58 *bussilla*, *junalla*, *EU-hinnoilla*, *värikynillä* ja *moderneilla työkaluilla* eivät ole siinä mielessä aitojen topiikkien kaltaisia, että niihin kytketyt predikaatiot eivät koske itse topiikkina toimivan lausekkeen tarkoitteen alaa: lauseen 52 predikaatio ei koske sen

enempää geneerisesti kuin spesifisestikään 'bussia' oliona (sitä kuin japaninkielisen esimerkin predikaatio koskee norsua) vaan 'bussilla liikkumista', jolloin mukaan kytkeytyy välttämättä myös 'se, joka liikkuu bussilla'. Tällaiset elementit näyttävät olevan grammatikaalistumassa kohti abstraktia topiikkifunktiota, mutta niiden abstraktistuminen ei (vielä) ole riittävää kokonaan erkaannuttamaan niitä alkuperäisestä semanttisesta funktiostaan, vaan etenee asteittain kuten grammatikaalistuminen yleensäkin (ks. Hopper ja Traugott 1993: 6).

Hieman toisenlainen kuva syntyy possessiivisista adessiiveista, joista antaa runsaasti esimerkkejä Pulkkinen (1963). Kiintoisaa on, että suurin osa hänen esimerkeistään sopii semanttiselta kannalta yllä mainittuun topiikin määritelmään, sillä adessiivimuotoiset adverbiaalit rajoittavat ydinpredikaation ilmaiseman asiointilan tietylle alalle. Tällöin ilmenee usein possessiivinen suhde adessiivimuotoisen määritteen ja jonkin muun NP:n tarkoitteiden välillä (esimerkit 65–67).

- 65) Sinulla rupeaa vaan enempi ja enempi palkeet pihisemään.
- 66) Rinolofideilla [eräs lepakkolaji] korvat liikkuvat toisistaan riippumatta.
- 67) -- tokseemisella äidillä suonen tiheys kiihtyy saunassa paljon vähemmän kuin normaaliraskailla.

Pulkkisen aineistossa on toisaalta myös runsaasti esimerkkejä tapauksista, joissa funktiotaan abstraktistunut adessiivi ei toimi topiikkimaisesti, ts. ei hallitse koko ydinpredikaatiota (lauseet 68–69):

- 68) -- niitä vastaavat piirteet tavataan ihmisenmuotoisten apinoiden sikiöillä.
- 69) Samaa avuttomuutta huomasi muillakin uusilla miehillä.

Lauseissa 68 ja 69 ei verbin ilmaisema tekeminen ('tapaaminen', 'huomaaminen') tapahdu siinä habitiivisessa tilassa, jota adessiivimuotoinen elementti määrittää. Ero lauseiden 65–67 ja 68–69 välillä on sellainen, että ensimmäisessä ryhmässä adessiivimuotoinen sana määrittää koko kuvatun tapahtuman tai asiointilan paikkaa, jälkimmäisessä vain jonkin osatarkoitteen paikkaa.

Topiikkitulkinnaasta on täten kyse vain silloin, kun ydinpredikaation kuvaama tapahtuma osanottajineen on alisteinen adessiivin määrittämälle oliolle tai asialle. Lauseen 69 'huomaaja-minä' ei ole alisteinen määritteelle *muillakin uusilla miehillä*, ja tästä syystä adessiivi ei saa koko ydinpredikaatiota vaikutusalaansa. Lauseasema ei suinkaan ole topiikkiuden kriteeri; esim. lause 67' olisi semanttiselta (muttei tekstuaaliselta) tulkinnaltaan samanlainen kuin 67, vaikka adessiivimuotoinen elementti siirrettäisiin loppuun:

- 67') Suonen tiheys kiihtyy saunassa tokseemisella äidillä paljon vähemmän kuin normaaliraskailla.¹⁶

Instrumentaalitopiikkiset lauseet näyttäisivät eroavan habitiivisista sikäli, että ne eivät helposti salli tapauksen 60' tyyppistä sanajärjestysmuutosta (vrt. ? *Et tarvitse bussilla parkkipaikkaa*). Sitä vastoin lauseet 57–58 tuntuvat sallivan järjestyksen vaihtamisen:

¹⁶ Tässä tapauksessa lauseenloppuisuuden kuitenkin mahdollistaa kontrastointi 'normaaliraskaisiin äiteihin' nähden. Jos loppu jätetään pois, lause käy oudommaksi: ? *Suonen tiheys kiihtyy saunassa tokseemisella äidillä* vs. täysin normaali *Tokseemisella äidillä suonen tiheys kiihtyy saunassa*.

- 57') Piirroksesta tuli kaunis värikynillä.
 58') Talo valmistuu huippuvauhtia moderneilla työkaluilla.

Toisaalta lauseista 62 ja 64 tällainen vaihtelu ei tunnu käyvän; sitä vastoin selvästi instrumentaalista lauseesta 63 kyllä:

- 62') ?? Karpov on käytännössä jo hävinnyt mestaruuden Kasparovin oveluudella.
 63') USA vielä voittaa varustelukilvan Reaganin älynlahjoilla.
 64') ? Neuvostoliitto vielä voittaa varustelukilvan Reaganin älynlahjoilla.

Vaikka instrumentaalitopiikki pyrkii irtautumaan ydinpredikaatiosta semanttisesti, on huomattava, että ydinpredikaatio ei kuitenkaan voi olla täysin irrallinen adverbiaalisen merkityksestä. Esim. sellaiset kuin **Bussilla Kalle on melkoinen juoppo* 'Bussilla liikkuaan K. on...' lienevät mahdottomia puhekielessäkin. Se, että predikaation on kytkeydyttävä itse topiikkiin, on kuitenkin yleissääntö myös varsinaisissa topiikkikielissä. Li ja Thompson (1976: 486, loppuviite 5) korostavat, että niissäkään lauseen topiikki ei voi olla semanttisesti täysin irrallaan ydinpredikaatiosta. Heidän mukaansa on esimerkiksi epätodennäköistä löytää mistään kielestä sellaisia rakenteita kuin **Äitini-TOP, Harry ei voi sietää suklaahyytelöä*.

Li ja Thompson (1976: 480–481) pohtivat typologiselta kannalta topiikkirakenteiden alkuperää ja esittävät yhtenä vaihtoehtona topiikkirakenteiden voivan syntyä genetiiviattribuutin irtautumisesta pääsanastaan. Esim. korean kielessä ovat heidän mukaansa mahdollisia sekä genetiivirakenne *John-GEN pää-SUBJ kipeä-STATIIVI* että topiikkirakenne *John-TOP pää-SUBJ kipeä-STATIIVI*. Tällöin genetiivi olisi ikään kuin lohjennut irti pääsanastaan erilliseksi topiikiksi. Li ja Thompson pitävät kuitenkin selitystä epäuskottavana, koska topiikkilauseissa ei aina ole kyse omistussuhteesta, vaan topiikki toimii yleensä abstraktimalla tasolla. Kiintoisaa kuitenkin on se, että Pulkkinen (1963) tarjoaa aivan samanlaisen selityksen suomen irrallisen adessiivin synnylle. Hän olettaa ilmiön syntyneen vieraiden kielten, lähinnä ruotsin tukemana siten, että »kyseinen adessiivin käytön laventuminen on jossakin määrin saattanut nojautua tietynlaiseen omistusta ilmaisevan adessiivin väljentymiseen – – » (Pulkkinen 1963: 333–334). Taustalla saattaa hänen mukaansa olla seuraavanlainen kehitys: *miehellä on kipeä selkä* > *miehellä on selkä kipeä* > ... > *miehillä on maha-haava yleisempi kuin naisilla*, jossa omistusrakenteeseen on vähitellen upotettu yhä kompleksisempia predikaatioita. Pulkkinen ensimmäisessä lauseessa on kyse tavallisesta omistusrakenteesta, jossa *kipeä* käsitetään normaaliksi *selkä*-sanana attributiksi ja jonka rakenne on yksinkertainen *X:llä on Y*. Sen sijaan toisen esimerkkilauseen tulkinta on kompleksisempi, sillä attribuuttitulkinta käy epäluontevaksi, kun *kipeä*-sana on pääsanakandidaattinsa (*selkä*) jäljessä. Tällöin konstruktio *selkä kipeä* on luontevaa tulkita predikatiiviseksi, siis ikään kuin: 'miehellä on, että selkä on kipeä' (*X:llä on [Y on Z]*), jolloin uudelleentulkinta on sellainen, että omistusrakenteeseen voidaankin upottaa kokonaisia lauseita, ei pelkkiä lausekkeita, ja tie rakenteen laajenemiselle on avoin (ks. Alhoniemi 1989: 25). Vastaava lokaalisen suhteen sisältävä omistusrakenne *Miehellä on verkot vesillä* (*X:llä on [Y on Z:ssa]*) voidaan tulkita samoin (ks. Huumo ja Perko 1993; tällaisen omistusrakenteen adessiivin funktioista ks. myös Vilkuna 1989: 170–172). Tämäntyyppinen rakenne muistuttaa semanttisesti hyvin paljon topiikkirakennetta; itse asiassa Shibatani (1991: 98) katsoo, että japanin topiikinmerkitsijä *wa* toimii täysin kopulan tavoin. Koska japanin topiikinmerkitsijä voi yhdistää topiikkiin myös kompleksisempia predikaatioita, toimii rakenne aivan samalla tavalla kuin

suomen omistusrakenne, johon kytketään kompleksinen predikaatio. Tällöin kangistunut omistusrakenne *X:llä on...* rinnastuu topiikkirakenteeseen: esitettävä predikaatio liittyy 'X:ään'.

On kuitenkin huomautettava, että vaikka Pulkkisen selitys voi päteä elollistarkoitteiseen »omistusadessiivi»-topiikkiin, se ei voine selittää instrumenttitopiikkia (muuten kuin mahdollisesti adessiivimuotoisten elementtien yleisellä irrallistumisella). Instrumenttitopiikki näyttää myös päässeen semanttisen erkautumisen tiellä paljon vähemmän irti alkuperäisestä funktiostaan kuin omistusadessiivi. Omistusadessiivihan voi kytkeytyä predikaatioon, joka ei ilmaise mitään sen enempää adverbiaalimuotoisen elementin tarkoitteesta kuin sen osastakaan vaan esim. adverbiaalin tarkoitteen mielikuvituksessa esiintyvistä tapahtumista (esimerkit 70–71):

- 70) Jukalla juoksee pikku-ukot seinillä, kun hän on humalassa.
- 71) Mulla aina hissit tippuu lattian läpi ja mä kuolen [nim. unessa].
(Spontaani puhe)

Ratkaisevaa abstraktistumisessa on se, vallitseeko omistajan ja omistetun välillä varsinaista omistussuhdetta vai ainoastaan jonkinlainen väljä hallussuolohde. Väljemmän hallussaolon kautta voidaan sitten päätyä siihen, että omistajan hallussa onkin kokonainen asiointila:

- 72) Pekalla on auto (olion omistus).
- 73) Pekalla söi kissa kanarialinnun (olion omistus: jompikumpi tai molemmat).
- 74) Pekalla on auto tallissa (mahdoll. olion omistus: Pekan auto t. Pekan talli, tai pelkkä hallussaolo).
- 75) Pekalla on Jussin auto Mikon tallissa (ei omistusta, pelkkä hallussaolo).
- 76) Vanhuksilla kyse alkaa olla jo nälkäkuolemasta (ei omistusta eikä hallussaoloa, puhdas topiikki).

Toinen näkökulma asiaan saadaan, jos vertaillaan elollistarkoitteisen adessiivin lokaalista ja habitiiivista käyttöä; näistä lokaalista onkin pidetty habitiiivista alkuperäisempänä (vrt. L. Hakulinen 1979: 104):

- 77a) Pekalla on aina sotkuista. [Lokatiivi]
- 77b) Pekalla on aina kaksi autoa. [Habitiiivi]
- 78a) Pekalla hanoista tulee ruosteista vettä. [Lokatiivi]
- 78b) Pekalla taskuista putoilee kolikoita kadulle. [Habitiiivi]
- 79) Pekalla kotiapulainen pesee astiat. [Lokatiivi / habitiiivi]

Lausepareissa 77 ja 78 adessiivimuotoisen lausekkeen *Pekalla* funktio on selvä: a-varian-teissa kyse on lokatiivista (*Pekalla* = Pekan luona), ja tapahtuma tai asiointila vallitsee nimenomaan Pekan kotona. Habitiiivinen tulkinta a-varienteista olisi outo. B-varienteissa taas kyse on habitiiiveista, jotka ilmoittavat Pekan omistussuhdetta olioihin tai asiointiloihin. Lokatiivitulkinta 'Pekan luona' ei pragmaattisista syistä ole nyt luonteva.

Ongelmallisin tulkittava lienee lause 79, jossa voi olla kyse yhtä hyvin paikasta (Pekan koti) kuin habitiiivisesta suhteesta (Pekan kotiapulainen, Pekan astiat). Jos kyseessä on

habitiivinen suhde, asiointi voi olla voimassa muuallakin kuin Pekan kotona. Habitiivisen adessiivin irrallistumiskehitystä on näin ollen saattanut tukea myös lokaalisen käytön antama malli: lokaaliseen adverbialiin voidaan ilman muuta kytkeä myös kokonainen predikaatio, ja tämän mallin kautta myös habitiivista suhdetta ilmaisevia adessiiveja on voitu alkaa käyttää vastaavalla tavalla.

5. LOPUKSI

Semanttisen funktion abstraktistumista näyttää esiintyvän niin habitiiveilla, lokatiiveilla kuin instrumentaaleillakin. Erityisesti lauseenalkuisina esiintyessään ne näyttävät omaksuvan jonkinlaisen topiikkifunktion: ne esittelevät tilan tai alueen, joka toimii ydinpredikaation kuvaaman asiointilan taustana. On kuitenkin korostettava, että lauseasema näyttää toimivan tulkinnan ratkaisijana vain silloin, kun tulkinta ei käy ilmi muiden tekijöiden, esim. tekstuaalisten tai lauseen kokonaismerkitystä koskevien, perusteella.

Kiintoisaa on havaita, että näiden adverbialityyppien abstraktistuminen näyttää etenevän jonossa siten, että abstraktistuva instrumentaali saa joitain lokatiivisia piirteitä (*Bussilla et tarvitse parkkipaikkaa*) ja lokatiivi taas saa habitiivisia piirteitä (*Bulgariassa presidentti metsästää hirviä*); habitiivi sen sijaan voi menettää habitiivisen merkityksensä lähes kokonaan (*Vanhuksilla kyse alkaa olla nälkäkuolemasta*). Habitiivit näyttävätkin olevan käsittelemistäni adverbialeista funktioltaan lähimpänä ns. topiikkeja. Toisen semanttisen kategorian piirteiden omaksuminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että tämäntyyppiset adverbialit edustaisivat varsinaisesti eri kategoriaa, vaan kyse on nimenomaan kategoriarajojen sumeudesta: ne saavat uusia erityispiirteitä mutta säilyttävät aina jotain semanttisesta perusfunktioistaan.

LÄHTEET

- ALHONIEMI, ALHO 1983: Suomen kielen paikallissijojen käytöstä. – Auli Hakulinen & Pentti Leino (toim.), *Nyky-suomen rakenne ja kehitys* 1 s. 209–228. Tietolipas 93. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1989: Suomen ja mordvan vanhat erosijat omilla teillään. – *Sananjalka* 31 s. 21–30.
- CHAFE, WALLACE 1976: Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics, and point of view. – Charles N. Li (toim.), *Subject and topic* s. 25–55. Academic Press, New York.
- ENKVIST, NILS ERIK 1982: Notes on valency, semantic scope, and thematic perspective as parameters of adverbial placement in English. – Nils Erik Enkvist (toim.), *Reports on text linguistics: Approaches to word order* s. 51–74. *Meddelanden från stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut* 72.
- FAUCONNIER, GILLES 1985: *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- HAKANEN, AIMO 1972: Normaalilause ja eksistentiaalilause. – *Sananjalka* 14 s. 36–76.
- HAKULINEN, AULI 1976: Suomen sanajärjestyksen kieliopillisista ja temaattisista tehtävistä. – *Reports on text linguistics: Suomen kielen generatiivista lauseoppia* 2 s. 62–152. *Meddelanden från stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut* 7.

▷

- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED – VILKUNA, MARIA 1980: Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Otava, Helsinki.
- HOPPER, PAUL J. – TRAUOGOTT, ELIZABETH CLOSS 1993: Grammaticalization. Cambridge University Press, Cambridge.
- HUUMO, TUOMAS 1994: Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalin vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa. – *Virittäjä* 98 s. 357–376.
- (painossa): Word order and the scope of locatives and possessives. – *Word*.
- HUUMO, TUOMAS – PERKO, JARI 1993: Eksistentiaalilause lokaalisuuden ilmaisijana. – *Virittäjä* 97 s. 380–399.
- IKOLA, OSMO 1954: Suomen lauseopin ongelmia. – *Virittäjä* 68 s. 209–245.
- KUNO, SUSUMU 1978: Japanese: a characteristic OV language. – Winfred P. Lehmann (toim.), *Syntactic typology: Studies in the phenomenology of language* s. The Harvester Press, Sussex.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: Foundations of cognitive grammar. Vol 1: Theoretical prerequisites. Stanford University Press, Stanford.
- 1991: Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar. Mouton de Gruyter, Berlin.
- LEINO, PENTTI 1989: Paikallissijat ja suhdesääntö: kognitiivisen kieliopin näkökulma. – *Virittäjä* 93 s. 161–219.
- 1991: Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia. Suomi 160. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- LI, CHARLES N. – THOMPSON, SANDRA 1976: Subject and topic: A new typology of language. – Charles N. Li (toim.), *Subject and topic* s. 457–489. Academic Press, New York.
- PRINCE, ELLEN F. 1981: Toward a taxonomy of given-new information. – P. Cole (toim.), *Radical Pragmatics* s. 223–255. Academic Press, New York.
- PULKKINEN, PAAVO 1963: Havainnot adessiivin käytöstä. – *Virittäjä* 67 s. 318–338.
- SADENIEMI, MATTI 1966: Uusi lauseoppi. – *Virittäjä* 70 s. 141–143.
- SETÄLÄ, E. N. 1952: Suomen kielen lauseoppi. 13. painos. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Otava, Helsinki.
- SHIBATANI, MASAYOSHI 1991: Grammaticization of topic into subject. – Elizabeth Closs Traugott & Bernd Heine (toim.), *Approaches to grammaticalization, vol. II: Focus on types of grammatical markers* s. 94–133. John Benjamins, Amsterdam.
- SIRO, PAAVO 1964: Suomen kielen lauseoppi. Tietosanakirja OY, Helsinki.
- TALMY, LEONARD 1983: How language structures space. – Herbert L. Jr Pick & Linda P. Acredolo (toim.), *Spatial orientation: theory, research, and application* s. 225–282. Plenum Press, New York.
- TUOMIKOSKI, RISTO 1978: Objektinsijaisista määrän adverbiaaleista. – *Virittäjä* 82 s. 26–51.
- VILKUNA, MARIA 1989: Free word order in Finnish: Its syntax and discourse functions. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1992: Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa. Suomi 163. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki.

THE INTERPRETATION OF CERTAIN ADVERBIALS
AS AFFECTED
BY THEIR CLAUSE POSITION

The article examines the ways in which the position of local adverbials in the clause can determine their semantic interpretation. The general rule is that clause-initial adverbials are interpreted as having wider scope than clause-final ones with respect to the nuclear predication. A clause-initial locative adverbial is thus more likely than a clause-final one to be read as expressing the location of the entire event described, and the space it denotes often controls the spaces denoted by other adverbials.

In some cases a clause-initial adverbial is given a more abstract reading, different from its basic one, so that it can include other constituents within its scope. For example, a clause-initial locative may take on possessive or temporal features which could not be attributed to it in clause-final position. In some ambiguous cases, a clause-initial adverbial is interpreted as being more loosely associated with the clause nucleus than an equivalent adverbial occurring clause-finally. This means that even a basic semantic reading may vary with clause position. Hearers tend to interpret the meaning of an adverbial in such a way that the adverbial can realize the function which would be expected of it according to its position in the clause. For example: the adessive adverbial *sahalla* is ambiguous between the meanings 'by/with a saw' and 'at the sawmill'. The following sentences therefore have different interpretations: *Sahalla Elmeri loukkasi kätensä* '[sahalla] Elmeri injured his hand', *Elmeri loukkasi sahalla kätensä* 'Elmeri injured [sahalla] his hand'. The first one, with the clause-initial adverbial, is more likely to receive the locative reading 'at the sawmill', whereas the second one is more likely to receive the instrumental reading 'with a saw'. Word order thus affects not only the interpretation of the discourse function of the constituent concerned but also its syntactic function (i.e. whether it modifies the verb or the whole clause); it also affects the semantic role it is given (locative or instrumental), and even the lexical semantics ('saw' or 'sawmill').

The variation in the semantic function of a clause-initial locative is also manifest in the fact that it may be given an interpretation different from its basic meaning; for instance, it may be taken to modify some other constituent in a possessive sense. Clause-final adverbials usually lack the potential for this kind of alternative reading. Thus, the clause *Bulgariassa presidentti metsästää hirviä* 'In Bulgaria the president hunts elk' is interpreted primarily as a predication about the president of Bulgaria; but *Presidentti metsästää hirviä Bulgariassa* 'The president hunts elk in Bulgaria' is a predication concerning a president who is contextually known, and the adverbial *Bulgarias-*

sa has a purely locative function. Cases in which a clause-initial locative modifies some other element in the clause can be said to manifest the process of *possessivization*. In undergoing this process, a locative seems at the same time to lose something of its locative meaning, in that it may sometimes allow the presence of another locative in the clause which is spatially incongruent, yet without giving rise to a contradiction: the clause *Tässä talossa isäntä käy joka ilta kapakassa* 'In this house the master goes every evening to [»in»] the pub' does not mean that the pub is situated in the house mentioned but that the master is indeed the master of this house. On the other hand, the clause *Tässä talossa Liisa käy joka ilta kapakassa* 'In this house Liisa goes every evening to the pub' does have the interpretation according to which the pub is in this particular house. The reason is that »this house» cannot modify »Liisa» possessively in the same way that it can modify »the master», so that it remains purely locative and must be related to the other locatives in the clause.

Clause-initial adverbials are also unusual as regards their functional disconnectedness. They can lose part of their basic meaning and become more abstract, moving towards a topic function, in the same sense as topic structures in so-called topic languages. In Finnish, it is particularly the habitive (possessive) and instrumental adessives that seem to be able to fulfil this loose function. The disconnectedness of the habitive adessive is seen in that there is no direct possessive relation between two elements in the clause, but the whole state of affairs presented by the nuclear predication is, as it were, subordinated to the entity denoted by the habitive adverbial. Similarly, the instrumental adessive, becoming abstracted into a topic function, no longer expresses an instrument but rather a cause or condition; it presents a kind of framework associated with the instrumental use of its referent, a framework in which the state of affairs expressed by the nuclear predication is deemed to be valid. ■

Kirjoittajan osoite (address):

*Turun yliopisto, Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos,
Henrikinkatu 3, 20500 Turku*